

รายงานผลงานวิชาการ

เรื่องที่ 1

การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืน
ในจังหวัดอุทัยธานี

โดย

เกษมสุข สุขเกษม
ทิวาวรรณ อารีพงษ์

ทะเบียนผลงานวิชาการเลขที่
สถานที่ดำเนินการ
ระยะเวลาดำเนินการ
การเผยแพร่

64(2)-0216(6)-070
สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุทัยธานี
กรกฎาคม 2563 – มีนาคม 2564
เว็บไซต์สำนักงานปศุสัตว์เขต 6
(<http://region6.dld.go.th>)

การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี

เกษมสุข สุขเกษม^{1/} ทิวาวรรณ อารีพงษ์^{2/}

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือ 2) สภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการของเกษตรกร กลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรที่เลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี จำนวน 322 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 64.91 อายุเฉลี่ย 52 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 50.93 มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน มีแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือเฉลี่ย 2 คน และเป็นแรงงานในครัวเรือน ร้อยละ 93.48 อาชีพหลักทำนา ร้อยละ 49.38 มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรเฉลี่ย 14.28 ไร่ และมีประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 7 ปี วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงกระบือเพื่อผลิตลูกขาย ร้อยละ 100 จำนวนกระบือที่เลี้ยงเฉลี่ย 12 ตัว และจำนวนกระบือที่จำหน่ายเฉลี่ย 3 ตัวต่อปี เกษตรกรเลี้ยงกระบือแบบไล่ต้อนรวมฝูง/ปล่อยทุ่ง ร้อยละ 90.68 อาหารหยาบที่ใช้เลี้ยงกระบือ คือ หญ้าธรรมชาติ ร้อยละ 94.72 และใช้แหล่งน้ำธรรมชาติเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 81.37 เกษตรกรได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคกระบือจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 96.89 และได้รับการรักษากระบือป่วยจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 98.76 เกษตรกรทุกคนมีการถ่ายพยาธิให้กระบือ ร้อยละ 100 และไม่ใช้สมุนไพรในการเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 78.88 แหล่งรายได้จากการเลี้ยงกระบือมาจากการจำหน่ายกระบือและมูลกระบือ ร้อยละ 56.83 จำหน่ายกระบืออย่างเดียว ร้อยละ 42.55 และมีรายจ่ายในการทำคอก ร้อยละ 99.69 ใช้ทุนตนเองในการเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 86.65 เกษตรกรส่วนใหญ่มีการพบปะพูดคุยและได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ในการขอรับการฉีดวัคซีนให้กระบือ ร้อยละ 92.55 และได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระบือจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 96.58 เกษตรกรทุกคนได้รับการสนับสนุนเกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือจากหน่วยงานราชการ ร้อยละ 100

เกษตรกรมีทัศนคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานี มีค่าเฉลี่ย 4.48 เกษตรกรมีทัศนคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืน ด้านการเลี้ยงและการจัดการ และด้านผลตอบแทนและความคาดหวัง มีค่าเฉลี่ย 4.50 4.47 และ 4.46 ตามลำดับ

เกษตรกรประสบปัญหาและอุปสรรคต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ ร้อยละ 36.96 ได้แก่ การขาดแหล่งเงินทุน แหล่งอาหารไม่เพียงพอ พื้นที่เลี้ยงไม่เพียงพอ ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ แหล่งน้ำไม่เพียงพอ ปัญหาโรคและพยาธิ พันธุ์กระบือ การปรับปรุง และปัญหาพ่อแม่พันธุ์ ข้อเสนอแนะจากการศึกษา 1) หน่วยงานราชการควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาการเลี้ยงกระบืออย่างจริงจัง โดยการสนับสนุนหรือจัดหาแหล่งทุนให้เกษตรกร 2) ส่งเสริมให้มีการใช้แรงงานกระบือให้มากขึ้น เพื่อลดต้นทุนในการทำการเกษตร

คำสำคัญ : ทัศนคติ, ความยั่งยืน, การอนุรักษ์และพัฒนากระบือ, จังหวัดอุทัยธานี

ทะเบียนผลงานวิชาการเลขที่ : 64(2)-0216(6)-070

^{1/}สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุทัยธานี ตำบลน้ำซึม อำเภอเมืองอุทัยธานี จังหวัดอุทัยธานี 61000

^{2/}สำนักงานปศุสัตว์เขต 6 ตำบลท่าทอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000

Study of Farmers' Attitude Towards by Buffalo Conservation and Sustainable Development in Uthai Thani Province

Kasemsuk Sukkasem^{1/}

Tiwawan Areepong^{2/}

Abstract

The objectives of this study were to : 1) farmers' attitude towards by buffalo conservation and sustainable development in Uthai Thani province, problems, obstacles and recommendation of farmers about buffalo raising. Samples of raising buffalo farmers in Uthai Thani province. The data were collected by using questionnaire. The sample composed of 322 samples. Data were analyzed by using descriptive statistics including frequency distribution, percentage, mean, maximum value, minimum value and standard deviation.

The results found that most of farmers who raised buffaloes were male (64.91%). The average age was 52 years old, 50.93% completed primary school. The family members were 4 heads per family. The laborers for keeping buffaloes were 2 heads and 93.48% were family workers. 49.38% were rice growers. The average agricultural land area of 14.28 Rai and had experienced in 7 years of buffalo raising. The purpose of raising was to produce buffalo calves for selling (100%). The farmers raise 12 buffaloes and sold 3 buffaloes/year on average. Most farmers raised buffaloes in herd of continuous grazing in own land and some public areas (90.68%), 94.72% fed natural grass to the buffaloes, and 81.37% used natural water sources for their buffaloes. Most farmers (96.89%) received vaccination services from government livestock officer as well as 98.76% received medical care for their buffaloes. All farmers (100.00%) had buffalo deworming and 78.88% of farmers did not use herbs in buffalo raising. Source of income from selling buffaloes and buffalo dung (56.83%), selling only buffaloes 42.55%. Most farmers (99.69%) spent on the cost of making buffalo pens, 86.65% were self supported. Most farmers (92.55%) contacted government official for vaccination service, 96.58% received information about buffalo raising from government official and All farmers (100.00%) were supported by government.

From studying of farmers' attitude towards by buffalo conservation and sustainable development in Uthai Thani province, it was found that strongly agree with buffalo conservation and sustainable development with an average of 4.48. They had strongly agree with buffalo conservation and sustainable development, Raising and managing and economic returns and expectations from raising buffaloes with an average of 4.50 4.47 and 4.46 respectively.

Problems and obstacles in buffalo conservation and development, some farmers had problems and obstacles in buffalo conservation and development (36.96%) that they were lack of funding source, insufficient feed, lack of area, not supported by government, insufficient water source, disease and parasite problems, Buffalo breed/breeding and Breeder problems. Recommendations from the results of the study. 1) government should promote the conservation and development of buffalo farming seriously, by supporting or providing funding sources for farmers. 2) Promote the use of buffalo for agriculture to reduce the cost.

Keyword : attitude, Sustainable, Buffalo Conservation and Development, Uthai Thani Province

Research Paper No. : 64(2)-0216(6)-070

^{1/}Uthaithani Provincial Livestock Office, Muang District, Uthaithani 61000

^{2/} Regional Livestock Office 6, Muang district, Phisanulok 65000

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาครั้งนี้สำเร็จได้ ด้วยความอนุเคราะห์จากนายอภิชัย โปธิเจริญ ปศุสัตว์จังหวัดอุทัยธานี ผู้มอบโอกาสในการทำการศึกษานี้ ปศุสัตว์อำเภอเมืองอุทัยธานี ปศุสัตว์อำเภอหนองขาหย่าง ปศุสัตว์อำเภอหนองฉาง ปศุสัตว์อำเภอทัพทัน ปศุสัตว์อำเภอสว่างอารมณ์ ปศุสัตว์อำเภอลานสัก ปศุสัตว์อำเภอห้วยคต ปศุสัตว์อำเภอบ้านไร่ และเจ้าหน้าที่จากสำนักงานปศุสัตว์อำเภอทั้ง 8 อำเภอ ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงกระบือ ขอขอบพระคุณนายมานพ โชคดี นักวิชาการสัตวบาลชำนาญการพิเศษ สำนักงานปศุสัตว์เขต 6 นายชำนาญ บุญมี นักวิชาการสัตวบาลชำนาญการพิเศษ ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์พิษณุโลก นางสาวรทัย รอดเรือง นักวิชาการสัตวบาลชำนาญการพิเศษ ศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ตาก นายมานิต กิตตินานนท์ นักวิชาการสัตวบาลชำนาญการ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดสุโขทัย นางสาวศิริวรรณ ม่วงทอง นักวิชาการสัตวบาลชำนาญการ สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดพิษณุโลก และนายนที เจนประเสริฐ ข้าราชการบำนาญ ที่ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ ผู้จัดทำรู้สึกซาบซึ้งอย่างยิ่งที่ท่านกรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า ให้คำปรึกษา แนะนำ รวมถึงการตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของผลงานวิชาการจนเสร็จสมบูรณ์ จึงขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนของเกษตรกรและผู้สนใจต่อไป

คณะผู้จัดทำ
มีนาคม 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ในการศึกษา	2
ขอบเขตของการศึกษาวิจัย	2
กรอบแนวความคิดในการศึกษา	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ	4
ความหมายของทัศนคติ	4
ความสำคัญและประโยชน์ของทัศนคติ	4
ความสำคัญของกระบือ และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาการเลี้ยงกระบือ	5
ความสำคัญของกระบือไทย	5
จุดเด่นของการเลี้ยงกระบือ	6
สถานการณ์ของกระบือในประเทศไทย	6
ปัญหาอุปสรรคการเลี้ยงกระบือ	7
โอกาสในการพัฒนาการเลี้ยงกระบือ	8
การอนุรักษ์และพัฒนาการเลี้ยงกระบือ	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษา	12
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	12
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	13
การเก็บข้อมูลและการรวบรวม	14
การวิเคราะห์และการรายงาน	14
ระยะเวลาดำเนินการ	15

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	16
สภาพพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระป๋องบางประการของเกษตรกร	16
ทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระป๋อง	24
ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระป๋อง	29
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	30
สรุปผลการศึกษา	30
อภิปรายผลการศึกษา	32
ข้อเสนอแนะ	35
บรรณานุกรม	36
ภาคผนวก	38

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 จำนวนตัวอย่างที่น้อยที่สุดของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือที่จะใช้ในการศึกษาตามสัดส่วนรายอำเภอ	13
ตารางที่ 2 จำนวน และร้อยละของข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการของเกษตรกร	19
ตารางที่ 3 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานีรวมทุกประเด็น	24
ตารางที่ 4 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานีประเด็นการเลี้ยงและการจัดการ	25
ตารางที่ 5 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานีประเด็นผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง	26
ตารางที่ 6 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานีประเด็นการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน	28
ตารางที่ 7 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการเลี้ยงกระบืออย่างยั่งยืนของเกษตรกรในจังหวัดอุทัยธานี	29

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

กระบือเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีความสำคัญต่อเกษตรกรรายย่อยในชนบทอยู่ตลอดมา เนื่องจากกระบือถือเป็นสัตว์ที่เกษตรกรไทยเลี้ยงเพื่อใช้เป็นแรงงานในการทำนาเพาะปลูกข้าว เช่น การไถนา การคราดนา การนวดข้าว จนเกิดเป็นภูมิปัญญาการเลี้ยงกระบือและวัฒนธรรมเพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (กิตติ, 2553) นอกจากนี้ใช้เป็นแรงงานแล้วเมื่อมีความจำเป็นสามารถนำกระบือมาขายเพื่อเป็นรายได้อีกช่องทางหนึ่ง การเลี้ยงกระบือโดยเฉพาะการเลี้ยงเพื่อผลิตลูกกระบือจำหน่ายยังสามารถเป็นรายได้หลักให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ มูลของกระบือยังสามารถทำเป็นปุ๋ยในระบบเกษตรอินทรีย์และนำมาเป็นแหล่งพลังงานในการผลิตก๊าซชีวภาพสำหรับใช้หุงต้มในครัวเรือน (สุชน, 2555) กระบือ (*Bubalus bubalis*) เป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย เจริญเติบโตได้ดี สามารถใช้ประโยชน์จากอาหารหยาบที่มีคุณภาพต่ำที่อยู่ในท้องถิ่นได้ดี (Wanapat et al., 2012) พันธุ์กระบือที่นิยมเลี้ยงในประเทศไทย คือ กระบือปลัก (Swamp buffalo) เป็นกระบือที่มีความแข็งแรง มีกีบเท้าใหญ่ เคลื่อนไหวและเจริญเติบโตช้า ไม่ค่อยทนความร้อน จะแสดงอาการทรมานทรมายเมื่อไม่ได้ลงน้ำเป็นเวลานาน ชอบแช่ในโคลนตมเพื่อป้องกันแสงแดดและแมลงรบกวน ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม มีการนำเครื่องจักรกลเข้ามาใช้แรงงานแทนกระบือส่งผลให้กระบือที่ใช้งานในไร่นาลดความจำเป็นลง ประกอบกับความต้องการบริโภคเนื้อกระบือทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ปริมาณกระบือในประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงเป็นอย่างมาก (นิกร, 2559)

จังหวัดอุทัยธานี เป็นจังหวัดที่มีชื่อเป็นแหล่งผลิตกระบือที่มีลักษณะดีที่สุดในจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย ซึ่งกระบือในจังหวัดอุทัยธานีมีเชื้อสายพันธุ์กระบือป่า จึงมีรูปร่างลำตัวสูงใหญ่ ยาว สง่างาม ลำตัวหนาหนักได้สัดส่วน สมดุลกันดี ตั้งแต่หัวจรดหาง ลักษณะกล้ามเนื้อแต่ละส่วนเต็ม สมบูรณ์ มีกล้ามเนื้อมากกว่าไขมัน ที่สำคัญนิสัยเชื่อง ไม่ดุร้าย ตรงตามลักษณะกระบือไทย จากข้อมูลทะเบียนเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี ปี 2562 พบว่าจังหวัดอุทัยธานีมีเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ จำนวน 1,634 ราย กระบือจำนวน 17,837 ตัว (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์, 2562) และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในปี 2563 ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงเพื่อผลิตลูกกระบือจำหน่ายเป็นกระบือเนื้อ และบางส่วนของกระบือประเภทสวยงามผลิตเป็นกระบือพ่อแม่พันธุ์จำหน่าย ซึ่งปัจจุบันการเลี้ยงกระบือประเภทสวยงามนี้ได้รับความสนใจจากเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นอย่างมาก เนื่องจากราคาขายสูงถึงหลักแสน สร้างรายได้แก่เกษตรกรเป็นอย่างมาก จึงนับว่ากระบือเป็นสัตว์เศรษฐกิจชนิดหนึ่งของไทย แต่เกษตรกรที่เลี้ยงส่วนใหญ่ในพื้นที่ยังเป็นเกษตรกรรายย่อย และมีการเลี้ยงกระบือแบบดั้งเดิม หากได้รับการพัฒนาการจัดการฟาร์มที่ดี โดยเพิ่มองค์ความรู้ ด้านระบบการผลิต การเลี้ยง และการจัดการฟาร์ม เช่น การเตรียมพืชอาหารสัตว์ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การผสมพันธุ์สัตว์ การคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์ และการป้องกันโรค ก็จะสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้สนใจและผู้บริโภค เพิ่มขีดความสามารถด้านการผลิตและการค้าได้มากขึ้น ซึ่งถือเป็นแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนากระบือไทยอย่างยั่งยืน มีการปรับเปลี่ยนวิถีการเลี้ยงกระบือจากการเลี้ยงไล่ทุ่งเป็นการเลี้ยงแบบประณีต ดังนั้น การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานี ตลอดจนปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือ เพื่อให้ได้

แนวทางการส่งเสริม และพัฒนารูปแบบการเลี้ยงกระบือให้เหมาะสมกับพื้นที่ ตรงตามความต้องการของเกษตรกร และอนุรักษ์ภูมิปัญญากระบือไทยของจังหวัดอุทัยธานีให้ยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

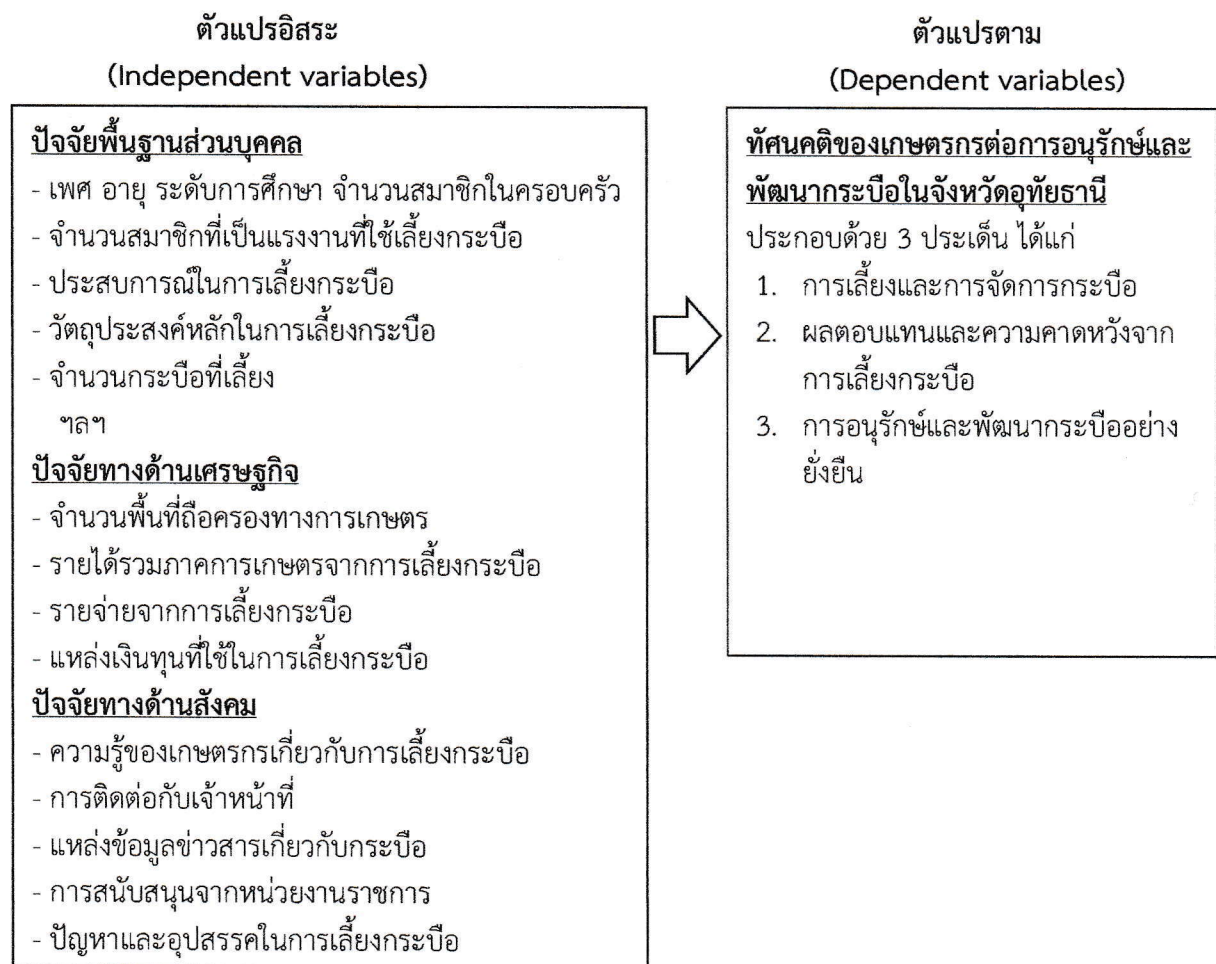
2.1 เพื่อศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานีและสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือ

2.2 เพื่อศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการของเกษตรกร

3. ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ศึกษาข้อมูลจากเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี รวม 8 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองอุทัยธานี อำเภอหนองขาหย่าง อำเภอหนองฉาง อำเภอทัพทัน อำเภอสว่างอารมณ์ อำเภอห้วยคต อำเภอลานสัก และอำเภอบ้านไร่ จำนวน 322 คน โดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ผลการสำรวจ ตามสถิติและแผนการทดลองที่กำหนด

กรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกภายในของเกษตรกรที่มีต่อการเลี้ยงกระบือ โดยเป็นผลมาจากประสบการณ์เรียนรู้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ การเลี้ยงและการจัดการ ผลตอบแทนและความคาดหวังของเกษตรกรจากการเลี้ยง และการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืน

เกษตรกร หมายถึง ผู้ให้ข้อมูลเป็นหัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกคนใดคนหนึ่งในการครัวซึ่งเป็นผู้เลี้ยงกระบือ โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี

ความยั่งยืน หมายถึง การดำเนินกิจการเป็นเวลานานและต่อเนื่อง สามารถพึ่งพาตนเองได้มากที่สุดลดการพึ่งพาจากปัจจัยภายนอก

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐาน สภาพสังคม เศรษฐกิจ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี

5.2 ทำให้ทราบทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือของเกษตรกรในจังหวัดอุทัยธานี

5.3 สามารถนำข้อมูลพื้นฐาน สภาพสังคม เศรษฐกิจ ปัญหา อุปสรรค และทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือของเกษตรกร มาปรับปรุงการส่งเสริมการผลิตกระบือให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรในจังหวัดอุทัยธานี

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทัศนคติ

1.1 ความหมายของทัศนคติ

ทัศนคติ (Attitude) เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญมากแนวทางจิตวิทยาสังคมและการสื่อสาร และมีการใช้คำนี้กันอย่างแพร่หลาย สำหรับการนิยามคำว่า “ทัศนคติ” นั้น ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ดังนี้

อ้อมเดือน (2540) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นความเชื่อและความรู้สึกเชิงประเมินค่าของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าต่างๆ ซึ่งผ่านเข้ามาในประสบการณ์ของบุคคล ความรู้สึกเชิงประเมินค่านี้นั้นเห็นได้จากด้านบวกและด้านลบ ทำให้บุคคลพร้อมที่จะแสดงออกตอบโต้สิ่งต่างๆ

อุดม (2524) กล่าวว่า การใช้คำว่าทัศนคติความเชื่อ ความคิดเห็น และค่านิยม มักจะเกิดความสับสนและยุ่งยากในการใช้ จึงนำคำเหล่านี้มาเปรียบเทียบความแตกต่าง ดังนี้

ทัศนคติ (Attitude) หมายถึง การชอบหรือเกลียด การเห็นด้วยหรือคัดค้าน การสนับสนุนหรือต่อต้านของบุคคลที่มีต่อวัตถุทางสังคม (Social objects) และสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุทางสังคม (Nonsocial objects) รวมทั้งเหตุการณ์ต่างๆ โดยบุคคลที่มีทัศนคตินั้น อาจมีแต่เพียงพฤติกรรมภายใน (คิดและใส่ความรู้สึก) หรืออาจแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอกด้วย (การกระทำหรือมีปฏิกิริยาต่อสิ่งนั้นออกมาให้เห็น)

ความเชื่อ (Beliefs) หมายถึง ความรู้ (Knowledge) และความคิด (Thoughts) เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่มีความรู้สึกทางอารมณ์และการประเมินค่ามาเกี่ยวข้องด้วย

ความคิดเห็น (Opinion) หมายถึง การแสดงออกทางด้านคำพูด หรือการเขียนแทนคำพูดซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ หรือทัศนคติที่ซ่อนเร้นอยู่

ค่านิยม (Values) หมายถึง ทัศนคติที่รุนแรง หรือฝังลึกอยู่ในบุคคลจนทำให้บุคคลในสังคม มักจะประพฤติปฏิบัติตามแนวทางเดียวกัน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าทัศนคติเป็นความสัมพันธ์ที่คาบเกี่ยวกันระหว่างความรู้สึกและความเชื่อ หรือการรับรู้ของบุคคลกับแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมได้ตอบในทางใดทางหนึ่งต่อเป้าหมายของทัศนคตินั้น โดยสรุป ทัศนคติเป็นเรื่องของจิตใจ ทำให้ ความรู้สึกนึกคิดและแนวโน้มเอียงของบุคคลที่มีต่อข้อมูลข่าวสาร และการเปิดรับการกรองสถานการณ์ที่ได้รับมา ซึ่งเป็นไปได้ทั้งเชิงบวกและเชิงลบของแต่ละบุคคลทำให้บุคคลพร้อมที่จะได้ตอบออกมาเป็นพฤติกรรม จึงเห็นได้ว่าทัศนคติประกอบด้วยความคิดที่มีผลต่ออารมณ์และความรู้สึกนั้นออกมาโดยทางพฤติกรรม

1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของทัศนคติ

มานิตา (2551) กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของทัศนคติ ดังนี้

1.2.1 ทัศนคติเป็นเสมือนบันทึกอย่างดีเพราะเพียงแต่รู้ว่าเรามีทัศนคติอย่างไรเราก็สามารถที่จะสรุปพฤติกรรมต่างๆ ของเขาได้

1.2.2 ทัศนคติทำให้เราสามารถที่จะพิจารณาตัดสินสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นหรือต่อสิ่งอื่น

1.2.3 ความเข้าใจในเรื่องทัศนคติช่วยให้อธิบายถึงความคงเส้นคงวาในพฤติกรรมของแต่ละบุคคลจะช่วยให้สามารถอธิบายถึงสภาพของสังคมได้

1.2.4 ทัศนคติเป็นความสำคัญที่บุคคลพึงมีและเขาเห็นว่าถูกต้อง โดยไม่คำนึงถึงความเกี่ยวข้องต่อพฤติกรรมของบุคคลอื่น และทัศนคติของเขาจะมีส่วนทำให้บุคคลอื่น สถาบันต่างๆ และปัญหาต่างๆ ในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้เขาเกิดการรับรู้ในสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวของเขา ซึ่งเขาต้องพยายามศึกษาเพื่อผลประโยชน์ในตัวของเขาเอง

1.2.5 ความเข้าใจเรื่องทัศนคติทำให้เกิดแนวคิดที่กำหนดขึ้นโดยไม่รู้สีกตัว ซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรมและความเปลี่ยนแปลงในระหว่างที่แสดงถึงการขัดแย้งของแรงกระตุ้น

1.2.6 ความเข้าใจเรื่องทัศนคติ ทำให้เกิดการโต้เถียงหรือวิพากษ์วิจารณ์ระหว่างพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม สัญชาตญาณ และการเรียนรู้สามารถที่จะทำให้เกิดทัศนคติ

1.2.7 ในแนวของจิตวิทยาความเข้าใจเรื่องทัศนคติเป็นการจัดเตรียมจุดสำคัญที่จะทำให้เกิดความสนใจในทัศนะต่างๆ อันจะเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและพฤติกรรม

1.2.8 ในแนวทางสังคมวิทยา มีบางท่านได้มองทัศนคติว่าเป็นศูนย์กลางของความเข้าใจและพื้นฐานของพฤติกรรมทางสังคม ดังนั้นพวกเขาจึงจัดเตรียมกลไกอันเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของแต่ละบุคคล

1.2.9 ในแนวของรัฐศาสตร์ความเข้าใจเกี่ยวกับความเห็นโดยทั่วไป มีความจำเป็นอย่างยิ่งในสังคม

2. ความสำคัญของกระบือ และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาการเลี้ยงกระบือ

2.1 ความสำคัญของกระบือไทย

กระบือในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นกระบือปลัก (Swamp buffalo) ชื่อวิทยาศาสตร์ คือ *Bubalus bubalis* เช่นเดียวกับกระบือแม่น้ำ จำนวนโครโมโซม $2n = 48$ มีลักษณะภายนอกคล้ายคลึงกับกระบือปลักของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเดียวกัน และกระบือที่อยู่ในแต่ละภาคของ ประเทศไทยโครงสร้างส่วนใหญ่เหมือนกันแต่อาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปบ้าง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับ การปรับปรุงพันธุ์และการคัดเลือกพันธุ์ของเกษตรกรผู้เลี้ยง เพื่อใช้ตามวัตถุประสงค์ต่างๆ รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ กระบือที่เลี้ยงในพื้นที่ลุ่มน้ำต่างๆ มักมีโครงสร้างที่ใหญ่ผิวหนังและขนเป็นมันดีกว่ากระบือที่เลี้ยงบนที่สูงหรือแห้งแล้งขาดน้ำ ยกตัวอย่าง เช่น กระบือในลุ่มน้ำสะแกกรัง จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเป็นแหล่งกระบือดีของประเทศ กระบือลุ่มน้ำสงครามจังหวัดนครพนม และกระบือพื้นที่ลุ่มน้ำชีที่ชาวบ้านเรียก “กระบือทาม” ในแถบจังหวัดที่มีแม่น้ำชีไหลผ่าน ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากที่มีหญ้าอุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งน้ำใสสะอาด เนื่องจากมีน้ำหลากไหล ถ่ายเททุกปี

กระบือมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรชนบท ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

2.1.1 กระบือเป็นแหล่งผลิตอาหารโปรตีนที่สำคัญ กระบือเปรียบเสมือนเป็นโรงงานมีชีวิตที่สามารถเปลี่ยนพืชอาหารสัตว์ที่คนไม่ได้ใช้ประโยชน์ มาเป็นอาหารโปรตีนสำหรับบริโภค ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองในประเทศ คนในประเทศมีอาหารโปรตีนบริโภคอย่างเพียงพอ และในราคาที่ทำซื้อได้ กระบือจึงมีบทบาทต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศ (Food security function)

2.1.2 กระจับปี่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเกษตรผสมผสาน ในสมัยก่อนชาวนาจำเป็นต้องใช้กระจับปี่เป็นแรงงานไถไร่-นา และใช้เป็นปุ๋ย ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนา และลดการใช้ปุ๋ยเคมี กระจับปี่จึงมีบทบาททำให้เกิดระบบการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง เกิดการพึ่งพาตนเอง (Self sufficiency system)

2.1.3 กระจับปี่เป็นหลักประกันความเสี่ยงของครอบครัวและแหล่งรายได้ กระจับปี่เป็นทรัพย์สินเปรียบเสมือนธนาคารประจำบ้าน เป็นออมทรัพย์ที่ใช้พืชอาหารสัตว์ในท้องถิ่นและแรงงานในครอบครัวก่อให้เกิดประโยชน์เป็นรายได้ เมื่อยามที่จำเป็นนำมาขายเป็นรายได้ใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นทรัพย์สินที่มอบเป็นมรดกให้ลูกหลาน ซึ่งทำให้หลายครอบครัวสามารถสร้างตัวจากการเลี้ยงกระจับปี่ได้ กระจับปี่จึงมีบทบาทลดปัญหาความยากจนของชาวนาในชนบท (Security and alleviation poverty function)

2.1.4 กระจับปี่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เศรษฐกิจวัฒนธรรม และประเพณี ชาวนาจะมีความผูกพันและถือว่ากระจับปี่เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ เช่น เทศกาลการวิ่งกระจับปี่ของชาวชลบุรี การชนกระจับปี่ของชาวเกาะสมุย พิธีสู่วัฏจักรกระจับปี่ ที่มีการจัดขึ้นในหลายพื้นที่ซึ่งทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์ขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งบันเทิงใจและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดการกระจายรายได้แก่ชุมชน กระจับปี่จึงมีบทบาทสำคัญต่อสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม (Socio-economic function)

2.2 จุดเด่นของการเลี้ยงกระจับปี่

กรมปศุสัตว์ (2556) กล่าวถึง จุดเด่นของการเลี้ยงกระจับปี่ ดังนี้

2.2.1 เลี้ยงง่าย ลงทุนต่ำไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีการผลิตขั้นสูง ทนทานต่อ สภาพแวดล้อมและใช้ประโยชน์จากอาหารหยาบที่มีคุณภาพต่ำได้ดี

2.2.2 เหมาะกับระบบการเกษตรแบบพอเพียง หรือเกษตรยั่งยืน สำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำกินน้อย เพราะเกษตรกรมีภูมิปัญญาและพื้นที่เลี้ยงอยู่แล้ว โดยเลี้ยงกระจับปี่ไว้ใช้แรงงาน ใช้มูลเป็นปุ๋ยปรับปรุงดิน และผลิตลูกขายเพิ่มรายได้

2.2.3 กระจับปี่ที่มีการคัดเลือกพันธุ์ การจัดการเลี้ยงดู การป้องกันโรคที่ถูกต้องจะให้ผลผลิตสูงได้เท่าเทียมกับโคพันธุ์ต่างประเทศที่เลี้ยงในสภาพเดียวกัน

2.2.4 พื้นที่ว่างเปล่าหรือน้ำท่วมขังบางฤดู เหมาะที่จะใช้เลี้ยงกระจับปี่ในระยะสั้นได้ดี

2.2.5 มีความเหมาะสมกับระบบการเกษตรผสมผสานโดยสามารถใช้วัชพืชหรือใช้เศษเหลือจากวัสดุทางการเกษตรมาใช้เป็นอาหารกระจับปี่ได้

2.3 สถานการณ์ของกระจับปี่ในประเทศไทย

ประเทศไทยเคยมีกระจับปี่มากที่สุดใน ปี พ.ศ. 2522 - 2523 มีจำนวนมากถึง 6 ล้านตัว ต่อมาจำนวนกระจับปี่ได้ลดลงช้า ๆ จนถึงปี พ.ศ. 2537 เหลือเพียง 4.2 ล้านตัว และการลดลงอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2538 - 2541 เป็น 3.7 2.7 2.3 และ 1.9 ล้านตัว และจะทรงตัว ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2542-2545 เหลือ 1.79 1.70 1.71 และ 1.61 ล้านตัว ซึ่งมีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือกระจับปี่อยู่ 888,431 ตัว เกษตรกร จำนวน 199,553 ราย ในปี พ.ศ. 2558 (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์, 2558)

สาเหตุที่จำนวนกระบือลดลง มีหลายปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง (มานิตา, 2551) ดังนี้

2.3.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ แนวทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรมเป็นระบบอุตสาหกรรม และระบบการเกษตรดั้งเดิมเป็นการเกษตรแผนใหม่ ทำให้วิถีชีวิตสังคม วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลต่อการเลี้ยงกระบือ คือ

- 1) เกษตรกรใช้รถไถนาแทนกระบือ บางรายถึงกับขายกระบือเพื่อซื้อรถไถนาเดินตามมาใช้
- 2) ขาดแคลนแรงงานในการเลี้ยง เพราะคนในชนบทอพยพหางานทำในเมือง
- 3) ทำเล พื้นที่เลี้ยงสัตว์ขาดแคลน ทำให้บางครอบครัวเลิกเลี้ยงกระบือ
- 4) เกษตรกรไม่ให้ความสำคัญในการปรับปรุงพันธุ์และการฉีดวัคซีนป้องกันโรคและถ่ายพยาธิ ทำให้

ลูกกระบือในฝูงของเกษตรกรมีอัตราการตายก่อนหย่านมสูงมาก

2.3.2 ปริมาณความต้องการบริโภคกระบือสูง ในขณะที่มีผลผลิตต่ำไม่เพียงพอต่อการบริโภคซึ่งคาดว่าคนไทยบริโภคเนื้อโค-กระบือ ปีละ 4.8 กิโลกรัม/คน/ปี คิดเป็นเนื้อกระบือ 1.8 กิโลกรัม/คน/ปี และเนื้อโค 3 กิโลกรัม/คน/ปี หรือคิดเป็นกระบือมีชีวิต 558,000 ตัว และโคมีชีวิต 1.15 ล้านตัว กระบือถูกส่งเข้าโรงฆ่าตั้งแต่อายุน้อย ในขณะที่ยังไม่ได้ขยายพันธุ์ โดยเฉพาะกระบือรุ่นเพศผู้และแม่พันธุ์ที่กำลังให้ผลผลิตแม่พันธุ์ท้อง ทำให้ฐานแม่พันธุ์มีจำนวนลดลง

2.3.3 ภาวการณ์ผลิตเป็นระบบการผลิตของเกษตรกรรายย่อย ขาดความรู้ ไม่มีแผนในการปรับปรุงพันธุ์ ขาดแคลนพ่อพันธุ์ตัวใหญ่ เนื่องจากถูกส่งเข้าโรงฆ่า หรือถูกตอนตั้งแต่ยังเล็กเพื่อใช้งาน ทำให้แม่พันธุ์ถูกผสมพันธุ์กับตัวผู้ที่เหลือในฝูง ทำให้กระบือที่ได้อยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่ามาตรฐาน คือ โตช้า ขนาดเล็ก และให้ลูกห่าง เพราะเป็นการเลี้ยงตามธรรมชาติ

2.3.4 นโยบายและการบริหารจัดการในหน่วยงานรัฐ ที่ผ่านมานโยบายของรัฐไม่มีการส่งเสริมสนับสนุนที่ชัดเจน

2.3.5 ขาดการพัฒนาวิชาการการเลี้ยงและปรับปรุงพันธุ์กระบือ ภาครัฐไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ

2.3.6 การส่งเสริมการเลี้ยงกระบือของภาครัฐ การดำเนินงานค่อนข้างจะได้รับความสนใจจากเกษตรกรน้อยมาก เกษตรกรไม่เห็นคุณค่าของกระบืออย่างชัดเจน

2.4 ปัญหาอุปสรรคการเลี้ยงกระบือ

ปัญหาของกระบือไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะปริมาณที่ลดลงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการที่กระบือส่วนใหญ่ในประเทศมีโครงสร้างเล็กลง ส่งผลให้มีน้ำหนักเมื่อโตเต็มที่ต่ำกว่าในอดีตด้วย ซึ่งเดิมกระบือไทยนั้นเคยได้ชื่อว่าเป็นกระบือปลักที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก คือเคยพบว่ามีน้ำหนักถึงหนึ่งตัน ชาวบ้านมักเรียกว่า “ควายตัน” นอกจากนี้กระบือที่มีลักษณะดีที่เรียกว่า “ควายงามตามตำรา” ก็นับวันจะมีน้อยและหายาก ส่วนคนเลี้ยงกระบือที่มีความรู้ความเข้าใจและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์กระบือที่มีลักษณะตามตำรานั้นก็เหลืออยู่เฉพาะบางกลุ่มเท่านั้นและเป็นเกษตรกรรายย่อยเกือบทั้งหมด โดยกระจายอยู่ตามชนบทในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ คนเลี้ยงกระบืองามและกระบืองามที่เข้าตามตำรานั้น จะพบเห็นก็ต่อเมื่อมีงานประกวดสัตว์ในเวทีสำคัญๆ ที่จัดให้มีการประกวดกระบืองาม เช่น งานประจำปีของจังหวัดต่างๆ ที่จัดให้มีการประกวดสัตว์ หรืองานระดับชาติ เช่น งานกระบือ (ควาย) และโคเนื้อแห่งชาติ จัดโดยกรมปศุสัตว์ประมาณต้นเดือนมีนาคมของทุกปีเป็นต้น

2.5 โอกาสในการพัฒนาการเลี้ยงกระบือ

จินตนา (2552) กล่าวว่า ในสถานการณ์ปัจจุบันโอกาสในการพัฒนาการเลี้ยงกระบือเป็นอาชีพให้แก่เกษตรกรมีสูงมาก เนื่องจากเหมาะกับการเลี้ยงโดยระบบเกษตรกรรายย่อย เพราะ

2.5.1 เลี้ยงง่าย ลงทุนต่ำ ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม รวมทั้งพืชอาหารสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นโดยไม่ต้องลงทุน

2.5.2 ใช้เป็นแรงงานไถไถนา ทำให้ชาวนาลดรายจ่ายในการจ้างรถไถนา หรือลดการใช้น้ำมันเชื้อเพลิง และค่าซ่อมแซมรถไถ ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

2.5.3 มูลเป็นปุ๋ยปรับปรุงดิน ทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการทำนา เกื้อกูลสิ่งแวดล้อม และการผลิตการเกษตรแบบอินทรีย์

2.5.4 ตลาดมีความต้องการสูง ในปัจจุบันกระบือเป็นสินค้าที่เกษตรกรสามารถกำหนดราคาขายได้ ตลาดเนื้อกระบือสำหรับบริโภคมีความต้องการสูงอย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องนำเข้ากระบือมีชีวิตจากประเทศเพื่อนบ้าน และมีการลักลอบนำเข้าเนื้อกระบือจากต่างประเทศ นอกจากนี้หนังกระบือที่สร้างรายได้และเพิ่มมูลค่าต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศปีละหลายพันล้านบาท

2.5.5. ทรัพยากรธรรมชาติเหมาะสมสำหรับการเลี้ยงกระบือ ประเทศไทยมีหญ้าที่ขึ้นตามที่สาธารณะที่รกร้างว่างเปล่า หัวไร่ปลายนาและริมข้างถนน รวมทั้งพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขังบางฤดู ซึ่งกระบือสามารถเปลี่ยนพืชที่คนไม่ได้ใช้ประโยชน์เหล่านี้มาเป็นทองหรือเป็นเงินสด

2.5.6 ทรัพยากรคนในท้องถิ่นมีแรงงานและภูมิปัญญาท้องถิ่น เกษตรกรมีความรู้ประสบการณ์และความชำนาญในการเลี้ยงกระบือแบบลงทุนต่ำที่สุด เพื่อให้ได้ผลผลิตตามศักยภาพ

2.5.7 เนื้อกระบือมีไขมันต่ำกว่าเนื้อโค 3-5 เปอร์เซ็นต์เมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์ที่มีอายุและมีการเลี้ยงดูที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งสามารถเป็นทางเลือกให้ผู้บริโภคที่ระวังเรื่องสุขภาพ

2.6 การอนุรักษ์และพัฒนาการเลี้ยงกระบือ

กระบือให้ประโยชน์ต่อผู้เลี้ยงทั้งที่เป็นแหล่งรายได้ และเป็นคุณค่าที่ไม่ได้ประเมินเป็นเงินได้โดยตรง เช่น การใช้เป็นแรงงานและการใช้มูลกระบือเป็นปุ๋ย เป็นต้น ดังนั้นการที่จะพัฒนาการเลี้ยงกระบือจึงไม่ใช่เฉพาะมองที่ตัวกระบือที่เป็นรายได้เท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการจัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ฉะนั้นการพัฒนาจะต้องดำเนินการในรูปที่เป็นองค์รวมไม่คิดแยกส่วนเฉพาะพัฒนากระบืออย่างเดียว แต่จะต้องพิจารณาถึงคนเลี้ยงกระบือ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของผู้เลี้ยง และภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ กระบือช่วยลดรายจ่ายจากการทำการเกษตร ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองในชนบท ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมทางเศรษฐกิจ เป็นความมั่นคงทางอาหารของประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เลี้ยงกระบือก็ยังคงต้องการความช่วยเหลือสนับสนุนจากทุกฝ่าย การที่จะใช้ประโยชน์ของกระบือจนถึงชั่วลูกหลานนั้นเป็นสิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย กระบือจึงสมควรได้รับการรณรงค์ให้เกิดการอนุรักษ์ และพัฒนาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ “ชะลอการลดจำนวนของกระบือให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดรายได้ และเป็นประโยชน์ต่อผู้เลี้ยง ทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองในประเทศ” (มานิตา, 2551)

ทั้งนี้การพัฒนาการเลี้ยงกระบือของเกษตรกร เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์การผลิตปัญหาสาเหตุแนวโน้มและโอกาสการพัฒนา รวมทั้งศักยภาพและข้อจำกัดของเกษตรกร พบว่าสิ่งที่ต้องพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ คนที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกระบือ และการใช้ประโยชน์ จิตสำนึกของผู้ใช้ประโยชน์จากกระบือ ได้แก่ ผู้บริโภคโดยทั่วไป รวมทั้งสื่อต่างๆ ให้มีแนวร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาใช้ประโยชน์จากกระบือร่วมกันเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นราพร และสุนทร (2562) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนในการเลี้ยงกระบือของเกษตรกรจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 46 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา เลี้ยงกระบือเป็นอาชีพรอง มีรายได้เฉลี่ย 121,325 บาท/ปี เลี้ยงกระบือเฉลี่ย 9 ตัว มีการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 7 ปี 9 เดือน อบรมเกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 4 ครั้ง เลี้ยงกระบือแบบไล่ต้อนรวมฝูง เลี้ยงในสวน ไร่ นา ของตนเองและที่สาธารณะ พื้นที่ปลูกพืชอาหารสัตว์เฉลี่ย 2.95 ไร่ ใช้อาหารเสริมแร่ธาตุเป็นครั้งคราว ฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย และเฮโมรายิกเซพติซีเมีย ถ่ายพยาธิให้กระบือ 1 ครั้งต่อปี ไม่ใช้แรงงานกระบือเพื่อทำการเกษตร ผสมพันธุ์กระบือโดยวิธีการผสมเทียม สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนในการเลี้ยงกระบือของเกษตรกร พบว่า ในภาพรวมมีผลในระดับมาก โดยปัจจัยที่มีผลในระดับมาก ได้แก่ การบริการฉีดวัคซีนประจำปี การลดการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ประโยชน์จากมูลกระบือ การเพิ่มอินทรีย์วัตถุและคุณภาพให้เก๋น การบริการรักษากระบือจากภาครัฐ การสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากภาครัฐ ช่องทางการได้รับข่าวสาร มีการจัดตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือ ผู้เลี้ยงกระบือมีความตั้งใจและมุ่งมั่นในอาชีพ รายได้จากการจำหน่ายกระบือเพิ่มขึ้น มีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจ การให้ผลผลิตลูกกระบืออย่างสม่ำเสมอ มีความรู้พื้นฐานด้านการเลี้ยงกระบือ ปัจจัยที่มีผลในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการส่งเสริมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา หนี้สินของครอบครัว แหล่งพืชอาหารสัตว์เพียงพอ มีแหล่งเงินทุน ดอกเบี้ยต่ำ ราคาซื้อ-ขาย ที่สูงขึ้น พื้นที่เลี้ยงกระบือเพียงพอ มีแรงงานในการเลี้ยงกระบือ มีการเพิ่มมูลค่ากระบือ โดยการประกวดกระบืองาม มีการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร การอนุรักษ์พันธุ์พื้นฟูประเพณีเกี่ยวกับกระบือ ลดต้นทุนจากการไถนา และปัจจัยที่มีผลในระดับน้อย ได้แก่ การใช้แรงงานกระบือ

ชลิตตา (2560) ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการลดลงของกระบือไทย พบว่า ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการลดลงของกระบือมากที่สุด ได้แก่ พื้นที่เลี้ยงกระบือไม่เพียงพอ ขาดแหล่งเงินทุนในการยืม อาหารหยาบไม่เพียงพอ รองลงมา คือ ขาดความรู้ทางวิชาการในการเลี้ยงกระบืออย่างถูกต้อง ขาดแรงงานในการเลี้ยง และกระบือป่วยตาย ชูบผอม ให้ลูกห่าง สุขภาพไม่ดี ทั้งนี้ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อ การลดลงของกระบือน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่และสภาพภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่ด้วย

พยุงค์ดี และคณะ (2560) ได้ศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือและความพึงพอใจที่มีต่อการให้บริการวิชาการของเกษตรกรจังหวัดพะเยา พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 87.40 จบชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 93.55 เลี้ยงกระบือเป็นอาชีพหลัก ร้อยละ 66.13 มีประสบการณ์ในการเลี้ยงเฉลี่ย 14 ± 1.95 ปี มีจุดประสงค์ในการเลี้ยงเพื่อจำหน่ายลูก ร้อยละ 96.77 พ่อและแม่พันธุ์กระบือที่เกษตรกรเลี้ยงส่วนใหญ่ได้พันธุ์กระบือมาจากญาติ ร้อยละ 53.23 และไม่มีการทำพันธุ์ประวัติ ร้อยละ 67.74 เกษตรกรใช้ระบบการเลี้ยงแบบไล่ทุ่ง โดยปล่อยให้กระบือหากินหญ้าที่ขึ้นตามธรรมชาติและเสริมแร่ธาตุให้กินหลังจากกลับเข้าคอก ร้อยละ 67.74 กระบือที่เลี้ยงได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคคอบวม โรคปากและเท้าเปื่อยจากเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ ร้อยละ 100 และเกษตรกรจำหน่ายกระบือมีชีวิตให้กับพ่อค้าคนกลาง ร้อยละ 100 และได้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมของการเลี้ยงกระบือในจังหวัดพะเยา พบว่า จุดแข็ง (Strengths) ของการเลี้ยงกระบือในพื้นที่จังหวัดพะเยา คือ เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการเลี้ยงการจัดการ จุดอ่อน (Weaknesses) คือ พื้นที่แหล่งอาหารหยาบไม่เพียงพอ เกษตรกรใช้พ่อพันธุ์ที่คัดเลือกจากฝูงกระบือในพื้นที่มาเป็นพ่อพันธุ์ในการคุมฝูงแม่พันธุ์ ซึ่งการผสมด้วยวิธีนี้อาจส่งผลให้กระบือมีโอกาสเลือดชิดได้สูง โอกาส (Opportunities) ของผู้เลี้ยงกระบือ คือ ภาครัฐให้การสนับสนุนแหล่งเงินทุนในรูปแบบส่งเสริมการเลี้ยง ส่วนอุปสรรค (Threats) ของการเลี้ยงกระบือคือ ต้องใช้พื้นที่ในการเลี้ยงมากและให้ผลตอบแทนช้ากว่าการเลี้ยงไก่เนื้อ ไก่ไข่ สุกร หรือโค

อนุรักษ์ และสมัย (2560) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืน ในการเลี้ยงกระบือของเกษตรกรกลุ่มน้ำสงคราม ตอนล่าง พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืน ในการเลี้ยงกระบือในระดับมาก ได้แก่ ด้านลุ่มน้ำสร้างความมั่นคงอาหาร เศรษฐกิจวัฒนธรรมและประเพณี ด้านวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำผูกพันกับป่าบุงป่าทาม และด้านความหลากหลายภูมิปัญญา ท้องถิ่นในการเลี้ยงกระบือ ส่วนปัจจัยที่มีผลในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านผลิตภาพ ด้านการพึ่งพาตนเองและความมั่นคงทางสังคม ด้านเสถียรภาพวัดจากความหลากหลายของระบบการผลิต ด้านความสามารถปรับตัวของเกษตรกรและความเสมอภาคของเกษตรกร

กิริกิตต์ และปณัฑพร (2559) ได้ศึกษาสถานการณ์การผลิตกระบือและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การผลิตกระบือที่ลดลงเพื่อกำหนดแนวทางการส่งเสริมการผลิตกระบือในจังหวัดอุบลราชธานี โดยรวบรวมข้อมูล จากการสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรผู้ผลิตกระบือและตัวแทนเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 30 คน พบว่า ปริมาณการผลิตกระบือในจังหวัดระหว่างปี พ.ศ.2551-2557 มีปริมาณลดลงถึงร้อยละ 40.49 ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ สาเหตุของปัญหา พบว่า พื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารกระบือลดลง ขณะที่ผู้เลี้ยงกระบือโดยเฉพาะทายาทของเกษตรกร ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญในการผลิตกระบือ รวมถึงเกษตรกรยังขาดการวางแผนในกระบวนการผลิต กระบือและการจัดการโรงเรือนให้มีความเหมาะสม

ศิริสุข และคณะ (2555) ได้ศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือและความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือ ในจังหวัดสระบุรี พบว่า วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงกระบือ คือ เพื่อใช้ผลิตปุ๋ยจากมูลกระบือและเพื่อผลิตลูกขาย ส่วนใหญ่เกษตรกรเลี้ยงกระบือมาแล้วน้อยกว่า 11 ปี แรงงานที่ใช้ในการเลี้ยงกระบือ 1-2 คน ส่วนใหญ่เลี้ยงกระบือ ด้วยตนเอง จำนวนกระบือที่เกษตรกรส่วนใหญ่เลี้ยงอยู่ระหว่าง 1-5 ตัว/ครอบครัว เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้พ่อพันธุ์ ในการผสมพันธุ์และมีการคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ และส่วนใหญ่มีคอกขังกระบือที่แยกต่างหากจากบ้านพัก ส่วนใหญ่ ไม่มีพื้นที่ปลูกหญ้าอาหารสัตว์ แต่มีการสำรองพืชอาหารสัตว์ (ฟางข้าว) ได้รับบริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดจาก เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 90.60 มีการถ่ายพยาธิกระบือร้อยละ 68.50 และเมื่อกระบือป่วยรับการรักษาโรคจาก เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 70.30 สำหรับการศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือในจังหวัดสระบุรี พบว่า ด้านสภาพการเลี้ยงกระบือในปัจจุบัน ด้านการจำหน่ายและผลตอบแทนจากการเลี้ยงกระบือ และ ด้านการรวมกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือ มีความพึงพอใจในระดับมาก ส่วนความพึงพอใจต่อการให้บริการของเจ้าหน้าที่ กรมปศุสัตว์ อยู่ในระดับปานกลาง

สุวิษ และคณะ (2554) ที่ได้ศึกษาการให้ผลผลิตของแม่กระบือและทัศนคติของเกษตรกรต่อพ่อพันธุ์กระบือ ของกรมปศุสัตว์: กรณีศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า ด้านทัศนคติต่อการเลี้ยงกระบือ: การรวมกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือ กลุ่มตัวอย่างมีระดับทัศนคติเห็นด้วยมาก ค่าเฉลี่ย 3.80 ส่วนทัศนคติด้านประเพณีและ วัฒนธรรมการเลี้ยงกระบือ เห็นด้วยปานกลาง ค่าเฉลี่ย 3.17 ด้านทัศนคติต่อพ่อพันธุ์กระบือของกรมปศุสัตว์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย 4.08 โดยมีประเด็นรูปร่างลักษณะของพ่อพันธุ์ผสมส่วนสามารถผสม แม่พันธุ์กระบือของเกษตรกรได้ กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติในระดับเห็นด้วยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.39 ด้านความพึงพอใจ ของกลุ่มตัวอย่างต่อการเลี้ยงกระบือ พบว่า มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.15 ด้านการจำหน่ายและ ผลตอบแทนจากการเลี้ยงกระบือ มีความพึงพอใจในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.63 ด้านการบริการจากเจ้าหน้าที่ กรมปศุสัตว์ มีความพึงพอใจในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.58 ในทุกประเด็นย่อยมีความพึงพอใจในระดับมาก ยกเว้น ด้านสุขภาพมีความพึงพอใจในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.20

มานิตา (2551) ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี พบว่า เกษตรกรมีจำนวนแรงงานที่ใช้ในการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 1.79 คน เกษตรกรทุกรายเลี้ยงกระบือปลัก มีคอกกระบือ ร้อยละ 98.20 เลี้ยงแบบปล่อยทุ่ง ร้อยละ 92.20 เลี้ยงกระบือในสวนไร่นาของตนเอง ร้อยละ 92.60 เลี้ยงกระบือด้วยหญ้าธรรมชาติ ร้อยละ 99.60 ได้รับบริการฉีดวัคซีนจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 62.10 ได้รับการรักษากระบือป่วยจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 58.50 และมีการถ่ายพยาธิให้กระบือ ร้อยละ 79.40 โดยมีการใช้สมุนไพรเพียงเล็กน้อย ร้อยละ 1.10 สำหรับด้านทัศนคติของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติต่อการเลี้ยงกระบือในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 4.46 โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุของเกษตรกร วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงเพื่อใช้แรงงาน จำนวนกระบือที่เลี้ยง การมีอาชีพทำนา และการมีอาชีพทำไร่ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในการเลี้ยงกระบือ คือเกษตรกรประสบปัญหาขาดแคลนพื้นที่เลี้ยงกระบือและแหล่งอาหารไม่เพียงพอในฤดูแล้ง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี โดยผู้ศึกษาได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบวิธีการศึกษาค้นคว้า ซึ่งประกอบด้วย จำนวนกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การเก็บข้อมูลรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ทำการศึกษาเป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 1,634 คน โดยใช้ข้อมูลการสำรวจเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ของสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุทัยธานีประจำปี พ.ศ. 2562

กลุ่มตัวอย่าง การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีหากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (บุญธรรม, 2547)

โดยมีสูตรคำนวณดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดยที่

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร (จำนวน 1,634 ราย)

e = ค่าความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง กำหนดการคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่าง

เท่ากับร้อยละ 5 หรือ 0.05

แทนค่าตามสูตร

$$n = \frac{1,634}{1 + (1,634) 0.0025}$$

$$n = 321.34$$

ดังนั้น เมื่อแทนค่าสูตร จะได้จำนวนตัวอย่าง (n) ที่ใช้ในการศึกษา จำนวนไม่น้อยกว่า 321.34 คน หรือไม่น้อยกว่า 322 คน

วิธีการสุ่มตัวอย่าง โดยการใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (multi - stage random sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติตรงตามความต้องการสำหรับการศึกษา และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่ดีของประชากรทั้งหมด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดเลือกอำเภอตัวอย่าง ใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจงตามวัตถุประสงค์ (purposive sampling) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซ็นต์ โดยเป็นอำเภอทุกอำเภอในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 8 อำเภอ

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดสัดส่วน ของตัวอย่างแต่ละกลุ่มจากจำนวนตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้ 322 คน โดยการเทียบบัญญัติไตรยางค์ ให้ได้จำนวนตัวอย่างที่ต้องการศึกษา แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนตัวอย่างที่น้อยที่สุดของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือที่จะใช้ในการศึกษาตามสัดส่วนรายอำเภอ

อำเภอ	ประชากร (ราย)	ตัวอย่าง (ราย)
อำเภอเมืองอุทัยธานี	173	34
อำเภอหนองขาหย่าง	461	91
อำเภอหนองฉาง	143	28
อำเภอทัพทัน	605	119
อำเภอสว่างอารมณ์	115	23
อำเภอห้วยคต	9	2
อำเภอลานสัก	93	18
อำเภอบ้านไร่	35	7
รวม	1,634	322

ขั้นตอนที่ 3 ทำการสุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในแต่ละอำเภอ ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ชนิดของเครื่องมือ การศึกษาครั้งนี้ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ (interview schedule) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษา ให้ได้ข้อมูลถูกต้องครบถ้วน สาเหตุที่ใช้แบบสัมภาษณ์ เพราะว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือมีข้อจำกัดและขาดทักษะในด้านการอ่านและเขียนหนังสือ

การสร้างเครื่องมือ ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการศึกษา จากเอกสารผลงานการวิจัย ผลงานวิชาการ บทความ ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตของการศึกษา และกรอบเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์

การจัดทำแบบสัมภาษณ์และการทดสอบเครื่องมือ (Pre-test) ในการจัดทำแบบสัมภาษณ์ที่ประกอบด้วยคำถามและคำตอบที่ต้องการ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาอย่างครบถ้วนได้จากการตรวจเอกสารต่างๆ หลังจากนั้น ได้ทำการทดสอบเครื่องมือ เพื่อประเมินความตรงของเนื้อหา โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปทดสอบกับเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย นำมาหาค่าความเชื่อถือได้ (reliability) เฉพาะส่วนที่ 2 จากนั้นปรับปรุงแก้ไขคำถามให้มีความชัดเจนและเข้าใจมากขึ้น แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะของเครื่องมือ การศึกษาในครั้งนี้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ (interview schedule) ที่มีลักษณะคำถามซึ่งกำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้าให้เลือกตอบ (close ended questions) โดยแบ่งเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระป๋องบางประการของเกษตรกร มีลักษณะคำถามเป็นแบบเปิด แต่มีคำตอบเตรียมไว้ให้ผู้สัมภาษณ์บันทึก จำนวน 24 ข้อ

ส่วนที่ 2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ มีลักษณะคำถามเป็นแบบประเมินค่า (Rating Scale) 5 คำตอบ จำนวน 36 ข้อ

ส่วนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ มีลักษณะคำถามเป็นแบบเลือกตอบ จำนวน 1 ข้อ และแบบเปิดโดยให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ จำนวน 1 ข้อ

3. การเก็บข้อมูลและการรวบรวม

ใช้วิธีการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ให้ข้อมูล โดยมีการชี้แจงการเก็บข้อมูล ให้กับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุทัยธานี เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน ซึ่งจะช่วยให้การเก็บข้อมูลถูกต้อง ครบถ้วน และตรงตามเวลากำหนด โดยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงกระบือ ในเวทีประชุมอบรมชี้แจงให้ความรู้ หรือดำเนินการพร้อมกิจกรรมการสำรวจสัตว์ของสำนักงานปศุสัตว์อำเภอ

4. การวิเคราะห์และการรายงาน

ในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูล ตามแบบสัมภาษณ์ที่ได้แล้ว นำมาลงรหัสเชิงปริมาณ โดยการให้ค่าเป็นตัวเลขทำการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป เป็นเครื่องมือช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย

4.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ใช้วิเคราะห์ข้อมูลลักษณะส่วนบุคคล สภาพพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระป๋องบางประการของเกษตรกร ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่

- 1) ค่าความถี่ (Frequency)
- 2) ค่าร้อยละ (Percentage)
- 3) ค่าเฉลี่ย (Mean)
- 4) ค่าสูงสุด (Maximum) และค่าต่ำสุด (Minimum)
- 5) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)

4.2 ใช้ค่า Weight mean score ในการวิเคราะห์ทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนโดยกำหนดระดับทัศนคติตามมาตรวัดของลิเคอร์ท (Likert Scale) (บุญธรรม, 2547) โดยแบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ และให้คะแนน ดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	กำหนดค่าคะแนนเป็น	5
เห็นด้วย	กำหนดค่าคะแนนเป็น	4
ไม่แน่ใจ	กำหนดค่าคะแนนเป็น	3
ไม่เห็นด้วย	กำหนดค่าคะแนนเป็น	2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	กำหนดค่าคะแนนเป็น	1

การแปลความหมายระดับความคิดเห็นของเกษตรกรแต่ละประเด็นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมาย โดยใช้ค่าคะแนนเฉลี่ยน้ำหนักความคิดเห็น (Weight mean score) ในแต่ละประเด็นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลความหมาย (ประภัสสร และคณะ, 2544) โดยกำหนดดังนี้

เกณฑ์การหาช่วงการแปลความหมายข้อมูลจากค่าเฉลี่ย โดยใช้สูตรการหาช่วงการแปลความหมายหรืออันตรภาคชั้น ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{อันตรภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{ระดับชั้น}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.8 \end{aligned}$$

การแปลความหมายของระดับทัศนคติ ใช้วิธีการนำค่าเฉลี่ยระดับทัศนคติแต่ละประเด็นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ดังนี้

มีทัศนคติที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่าเฉลี่ยระหว่าง	4.21 - 5.00	คะแนน
มีทัศนคติที่เห็นด้วย	ค่าเฉลี่ยระหว่าง	3.41 - 4.20	คะแนน
มีทัศนคติที่ไม่แน่ใจ	ค่าเฉลี่ยระหว่าง	2.61 - 3.40	คะแนน
มีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วย	ค่าเฉลี่ยระหว่าง	1.81 - 2.60	คะแนน
มีทัศนคติที่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ค่าเฉลี่ยระหว่าง	1.00 - 1.80	คะแนน

5. ระยะเวลาดำเนินการ

ระหว่างเดือนกรกฎาคม 2563 - มีนาคม 2564

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ต้องการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ทิศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือ ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ตามลำดับดังนี้ 1) สภาพพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการของเกษตรกร 2) ทิศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ 3) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ โดยเสนอผลการศึกษาตามรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการของเกษตรกร

ส่วนที่ 2 ทิศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

ส่วนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

ส่วนที่ 1 สภาพพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการของเกษตรกร

ผลการศึกษา สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร มีดังนี้

1. เพศ พบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือเป็นเพศชาย ร้อยละ 64.91 และเพศหญิง ร้อยละ 35.09
2. อายุ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 51-60 ปี ร้อยละ 35.71 รองลงมาอายุระหว่าง 41-50 ปี ร้อยละ 26.71 อายุมากกว่า 60 ปี ร้อยละ 22.67 และอายุไม่เกิน 40 ปี ร้อยละ 14.91 โดยมีอายุเฉลี่ย 52 ปี สูงสุด 81 ปี และต่ำสุด 21 ปี
3. ระดับการศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 50.93 รองลงมาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 26.71 ระดับอาชีวศึกษา/อนุปริญญา ร้อยละ 10.56 ระดับปริญญาตรีขึ้นไป ร้อยละ 9.32 และไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 2.48
4. จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีสมาชิกในครัวเรือนที่อยู่ด้วยกัน 3-4 คน ร้อยละ 55.28 รองลงมา มีสมาชิกในครัวเรือน 5-6 คน ร้อยละ 20.81 มีสมาชิกในครัวเรือน 1-2 คน ร้อยละ 17.39 และมีสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 6 คน ร้อยละ 6.52 มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน สูงสุด 11 คน และ ต่ำสุด 1 คน
5. จำนวนแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือ 1-2 คน ร้อยละ 76.40 รองลงมา มีแรงงาน 3-4 คน ร้อยละ 21.12 และมีแรงงานมากกว่า 4 คน ร้อยละ 2.48 จำนวนแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือเฉลี่ย 2 คน สูงสุด 8 คน และ ต่ำสุด 1 คน
6. ที่มาของแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครัวเรือน ร้อยละ 93.48 และแรงงานในครัวเรือนรวมแรงงานจ้าง ร้อยละ 6.52
7. อาชีพหลัก พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ร้อยละ 49.38 รองลงมา มีอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์ ร้อยละ 28.26 ทำไร่ ร้อยละ 12.73 ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ ร้อยละ 4.66 รับจ้าง ร้อยละ 3.11 และพนักงานบริษัทเอกชน ร้อยละ 1.86

8. พื้นที่ถือครองทำการเกษตร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินถือครอง 0.1- 10 ไร่ ร้อยละ 43.79 รองลงมา มีที่ดินถือครอง 10.1-20.0 ไร่ ร้อยละ 24.84 มีที่ดินถือครอง 20.1-30.0 ไร่ ร้อยละ 12.42 มีที่ดินถือครอง 30.1-40.0 ไร่ ร้อยละ 4.66 มีที่ดินถือครอง 40.1-50.0 ไร่ ร้อยละ 2.80 และมีที่ดินถือครองมากกว่า 50 ไร่ ร้อยละ 1.86 ส่วนเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินถือครอง ร้อยละ 9.63 โดยมีที่ดินถือครองเฉลี่ย 14.28 ไร่ สูงสุด 75 ไร่ และต่ำสุด 0 ไร่ (ไม่มีพื้นที่ถือครอง)

9. ประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือ 0-10 ปี ร้อยละ 83.85 รองลงมา มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือ 11-20 ปี ร้อยละ 13.98 และมีประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือมากกว่า 20 ปี ร้อยละ 2.17 โดยเกษตรกรมีประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 7 ปี สูงสุด 50 ปี และต่ำสุด 1 ปี

10. วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงกระบือ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการเลี้ยงกระบือมากกว่า 1 ข้อ โดยเกษตรกรทั้งหมด 322 คน มีวัตถุประสงค์ในการเลี้ยงกระบือเพื่อผลิตลูกขาย (ร้อยละ 100) รองลงมา เลี้ยงเพื่อผลิตพ่อแม่พันธุ์ขาย ร้อยละ 66.77 เลี้ยงเพื่อเป็นมรดกตกทอด ร้อยละ 6.21 เลี้ยงเพื่อผลิตปุ๋ยมูลกระบือขายหรือใช้เอง ร้อยละ 5.28 และเลี้ยงเพื่อใช้แรงงาน ร้อยละ 1.24

11. จำนวนกระบือที่เลี้ยง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการเลี้ยงกระบือ 6-10 ตัว ร้อยละ 25.78 รองลงมา เลี้ยงกระบือ 1-5 ตัว ร้อยละ 25.16 เลี้ยงกระบือ 11-15 ตัว ร้อยละ 21.12 เลี้ยงกระบือ 16-20 ตัว ร้อยละ 13.97 เลี้ยงกระบือ 21-25 ตัว ร้อยละ 8.07 และเลี้ยงกระบือมากกว่า 25 ตัวขึ้นไป ร้อยละ 5.90 โดยเกษตรกรมีจำนวนกระบือที่เลี้ยงเฉลี่ย 12 ตัว สูงสุด 70 ตัว และต่ำสุด 2 ตัว

12. จำนวนกระบือที่จำหน่ายต่อปี พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการจำหน่ายกระบือต่อปี 1-5 ตัว ร้อยละ 90.37 รองลงมา ไม่มีการจำหน่ายกระบือในช่วงปีนี้ ร้อยละ 5.28 และมีการจำหน่ายกระบือมากกว่า 6 ตัวขึ้นไป ร้อยละ 4.35 โดยเกษตรกรมีกระบือจำหน่ายเฉลี่ย 3 ตัวต่อปี สูงสุด 30 ตัวต่อปี และต่ำสุด 0 ตัวต่อปี (ไม่มีกระบือจำหน่าย)

13. วิธีการเลี้ยงกระบือ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีวิธีการเลี้ยงมากกว่า 1 ข้อ ในการเลี้ยงกระบือ ซึ่งจากการวิเคราะห์พบว่า เกษตรกรใช้วิธีการเลี้ยงกระบือแบบไล่ต้อนแบบรวมฝูง/ปล่อยทุ่ง ร้อยละ 90.68 เลี้ยงกระบือแบบขังคอก ร้อยละ 32.30 เลี้ยงแบบผูกหลักเกี่ยวหญ้ากิน ร้อยละ 22.05 และเลี้ยงแบบผูกล่าม ร้อยละ 10.56

14. อาหารหยาบที่ใช้เลี้ยง พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ใช้อาหารหยาบเลี้ยงกระบือมากกว่า 1 ข้อ ซึ่งพบว่า เกษตรกรใช้หญ้าธรรมชาติเลี้ยงกระบือของตนเอง ร้อยละ 94.72 ใช้ฟางเลี้ยง ร้อยละ 73.29 และใช้หญ้าพันธุ์จากแปลงปลูก ร้อยละ 52.80

15. แหล่งน้ำที่ใช้เลี้ยงกระบือ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีแหล่งน้ำที่ใช้เลี้ยงกระบือมากกว่า 1 ข้อ โดยเกษตรกรใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ (ห้วย หนอง คลอง บึง) เลี้ยงกระบือ ร้อยละ 81.37 ใช้น้ำบาดาลเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 47.20 ใช้น้ำฝนในการเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 27.02 และใช้น้ำประปาเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 26.71

16. การฉีดวัคซีนให้กระบือในรอบปีที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีการฉีดวัคซีนให้กระบือในรอบปีที่ผ่านมา มากกว่า 1 ข้อ ซึ่งจากการวิเคราะห์พบว่า เกษตรกรได้ให้เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์มาดำเนินการฉีดวัคซีนให้ ร้อยละ 96.89 ดำเนินการฉีดวัคซีนด้วยตนเอง ร้อยละ 48.14 และฉีดวัคซีนโดยอาสาปศุสัตว์ ร้อยละ 12.11

17. ผู้ที่ทำการรักษากระบือป่วย พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จะทำการรักษาเมื่อกระบือป่วย มากกว่า 1 ข้อ โดยทำการรักษาโดยให้เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 98.76 ทำการรักษาฉีดด้วยตนเอง ร้อยละ 42.86 และทำการรักษาโดยอาสาปศุสัตว์ ร้อยละ 10.87

18. การถ่ายพยาธิกระป๋อง พบว่า เกษตรกรทั้งหมด 322 คน (ร้อยละ 100) มีโปรแกรมการถ่ายพยาธิให้กระป๋องของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

19. การใช้สมุนไพรในการเลี้ยงกระป๋อง พบว่า เกษตรกรไม่ได้ใช้สมุนไพรในกระป๋องเลย ร้อยละ 78.88 และมีการใช้สมุนไพรในกระป๋องตนเอง ร้อยละ 21.12

20. แหล่งรายได้จากการเลี้ยงกระป๋องในรอบปีที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้จากการจำหน่ายกระป๋องและมูลกระป๋อง ร้อยละ 56.83 รองลงมา มีรายได้จากการจำหน่ายกระป๋องอย่างเดียว ร้อยละ 42.55 และมีรายได้จากการจำหน่ายมูลกระป๋องอย่างเดียว ร้อยละ 0.62

21. รายจ่ายจากการเลี้ยงกระป๋องในรอบปีที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรมีรายจ่ายในการเลี้ยงกระป๋องมากกว่า 1 ข้อ โดยเกษตรกรมีรายจ่ายในการทำคอก ร้อยละ 99.69 ค่าถ่ายพยาธิ 54.35 ค่าผสมพันธุ์ ร้อยละ 51.86 ค่ารักษากระป๋องป่วย ร้อยละ 37.89 ค่าแร่ธาตุ 28.57 และค่าอาหาร ร้อยละ 27.33

22. สินเชื่อด้านการเกษตรหรือแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเลี้ยงกระป๋อง พบว่า เกษตรกรได้รับสินเชื่อด้านการเกษตรหรือแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเลี้ยงกระป๋อง มากกว่า 1 ข้อ โดยส่วนใหญ่เกษตรกรใช้ทุนตนเอง ร้อยละ 86.65 กู้ ธกส. ร้อยละ 31.37 กู้จากสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 5.90 กู้กองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 5.59 และกู้จากเพื่อนบ้าน/ญาติพี่น้อง/พ่อค้า/เอกชน ร้อยละ 2.80

23. การพบปะพูดคุยและได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ พบว่า เกษตรกรทั้งหมด 322 คน (ร้อยละ 100) มีการพบปะพูดคุยและได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยจะปรึกษาขอคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ มากกว่า 1 ข้อ โดยเกษตรกรจะปรึกษาขอคำแนะนำด้านขอรับการฉีดวัคซีนให้กระป๋อง ร้อยละ 92.55 ปรึกษาด้านสุขภาพสัตว์ ร้อยละ 91.93 ขอความรู้ด้านการปรับปรุงหรือขยายพันธุ์ ร้อยละ 84.78 และขอคำแนะนำด้านการเลี้ยงกระป๋อง ร้อยละ 81.06

24. การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระป๋องจากแหล่งใด พบว่า เกษตรกรทั้งหมด 322 คน เคยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระป๋อง ซึ่งแหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระป๋องที่เกษตรกรได้รับมีมากกว่า 1 ข้อ โดยเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระป๋องจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 96.58 จากแหล่งอื่นๆ เช่น อินเทอร์เน็ต, เฟสบุ๊ก (Facebook) ร้อยละ 53.73 จากเพื่อนบ้าน ร้อยละ 45.34 จากโทรทัศน์หรือวิทยุ ร้อยละ 44.72 จากเอกสารต่างๆ เช่น แผ่นพับ ใบปลิว ร้อยละ 40.37 จากอาสาปศุสัตว์ ร้อยละ 29.81 และจากหนังสือพิมพ์ หรือวารสาร ร้อยละ 11.49

25. การสนับสนุนจากหน่วยงานราชการทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงกระป๋อง พบว่า เกษตรกรทั้งหมด 322 คน หรือร้อยละ 100 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงกระป๋อง มากกว่า 1 ข้อ ซึ่งจากการวิเคราะห์ โดยเกษตรกรได้รับการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้และข่าวสารเกี่ยวกับกระป๋อง ร้อยละ 81.99 ได้รับการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตกระป๋อง ร้อยละ 60.56 ได้รับการสนับสนุนปัจจัยที่ใช้ในการเลี้ยงกระป๋อง ร้อยละ 28.88 และได้รับการฝึกอบรมการผลิตปุ๋ยมูลกระป๋อง ร้อยละ 18.32

รายละเอียดตามตารางที่ 2

ตาราง 2 จำนวน และร้อยละของข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ
ของเกษตรกร

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ	จำนวน n =322	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	209	64.91
หญิง	113	35.09
2. อายุ (ปี)		
ไม่เกิน 40 ปี	48	14.91
41-50 ปี	86	26.71
51-60 ปี	115	35.71
มากกว่า 60 ปี	73	22.67
(ต่ำสุด 21 ปี สูงสุด 81 ปี เฉลี่ย 51.93 ปี ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 10.61)		
3. ระดับการศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	8	2.48
ประถมศึกษา	164	50.93
มัธยมศึกษา	86	26.71
อาชีวศึกษา/อนุปริญญา	24	10.56
ปริญญาตรีขึ้นไป	30	9.32
4. จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน		
1-2 คน	56	17.39
3-4 คน	178	55.28
5-6 คน	67	20.81
มากกว่า 6 คน	21	6.52
(ต่ำสุด 1 คน สูงสุด 11 คน เฉลี่ย 3.85 คน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.61)		
5. จำนวนแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือ		
1-2 คน	246	76.40
3-4 คน	68	21.12
มากกว่า 4 คน	8	2.48
(ต่ำสุด 1 คน สูงสุด 8 คน เฉลี่ย 2.00 คน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.95)		

ตาราง 2 จำนวน และร้อยละของข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ
ของเกษตรกร (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ	จำนวน n=322	ร้อยละ
6. ที่มาของแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือ		
แรงงานในครัวเรือน	301	93.48
แรงงานในครัวเรือนรวมแรงงานจ้าง	21	6.52
7. อาชีพหลัก		
ทำนา	159	49.38
ทำไร่	41	12.73
เลี้ยงปศุสัตว์	91	28.26
รับจ้าง	10	3.11
พนักงานบริษัทเอกชน	6	1.86
ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ	15	4.66
8. ท่านมีพื้นที่ถือครองทำการเกษตร		
ไม่มีที่ดินถือครอง	31	9.63
0.1-10 ไร่	141	43.79
10.1-20 ไร่	80	24.84
20.1-30 ไร่	40	12.42
30.1-40 ไร่	15	4.66
40.1-50 ไร่	9	2.80
มากกว่า 50 ไร่	6	1.86
(ต่ำสุด 0 ไร่ สูงสุด 75 ไร่ เฉลี่ย 14.28 ไร่ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 13.39)		
9. ประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือ		
0-10 ปี	270	83.85
11-20 ปี	45	13.98
มากกว่า 20 ปี	7	2.17
(ต่ำสุด 1 ปี สูงสุด 50 ปี เฉลี่ย 6.96 ปี ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.41)		
10. วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงกระบือ (เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ใช้แรงงาน	4	1.24
ผลิตพ่อแม่พันธุ์ชาย	215	66.77
ผลิตลูกชาย	322	100.00
เป็นมรดกตกทอด	20	6.21
ผลิตปุ๋ยมูลกระบือขายหรือใช้เอง	17	5.28

ตาราง 2 จำนวน และร้อยละของข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระป๋องบางประการ
ของเกษตรกร (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระป๋องบางประการ	จำนวน n=322	ร้อยละ
11. จำนวนกระป๋องที่เลี้ยง		
1 - 5 ตัว	81	25.16
6 - 10 ตัว	83	25.78
11 - 15 ตัว	68	21.12
16 - 20 ตัว	45	13.97
21 - 25 ตัว	26	8.07
มากกว่า 25 ตัวขึ้นไป	19	5.90
(ต่ำสุด 2 ตัว สูงสุด 70 ตัว เฉลี่ย 12.00 ตัว ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 8.39)		
12. จำนวนกระป๋องที่จำหน่าย (ตัวต่อปี)		
ไม่มีการจำหน่าย	17	5.28
1 - 5 ตัว	291	90.37
มากกว่า 6 ตัวขึ้นไป	14	4.35
(ต่ำสุด 0 ตัว สูงสุด 30 ตัว เฉลี่ย 2.61 ตัว ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2.35)		
13. วิธีการเลี้ยงกระป๋อง (เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ไล่ด่อนแบบรวมฝูง/ปล่อยทุ่ง	292	90.68
ผูกหลักเกี่ยวหญ้ากิน	71	22.05
แบบผูกล่าม	34	10.56
เลี้ยงขังคอก	104	32.30
14. อาหารหยาบที่ใช้เลี้ยง (เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
หญ้าธรรมชาติ	305	94.72
ฟาง	236	73.29
หญ้าพันธุ์จากแปลงปลูก	170	52.80
15. แหล่งน้ำที่ใช้เลี้ยงกระป๋อง (เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
น้ำฝน	87	27.02
ประปา	86	26.71
บาดาล	152	47.20
แหล่งน้ำธรรมชาติ (ห้วย หนอง คลอง บึง)	262	81.37
16. การฉีดวัคซีนให้กระป๋องในรอบปีที่ผ่านมา (เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
โดยเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์	312	96.89
โดยอาสาปศุสัตว์	39	12.11
ฉีดด้วยตนเอง	155	48.14

ตาราง 2 จำนวน และร้อยละของข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ
ของเกษตรกร (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ	จำนวน n=322	ร้อยละ
17. ผู้ที่ทำการรักษากระบือป่วย (เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
โดยเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์	318	98.76
โดยอาสาปศุสัตว์	35	10.87
ฉีดยาด้วยตนเอง	138	42.86
18. มีการถ่ายพยาธิกระบืออย่างสม่ำเสมอ		
มี	322	100.00
ไม่มี	0	0
19. การใช้สมุนไพรในการเลี้ยงกระบือ		
ใช้	68	21.12
ไม่ใช้	254	78.88
20. แหล่งรายได้จากการเลี้ยงกระบือในรอบปีที่ผ่านมา		
รายได้จากการจำหน่ายกระบือ	137	42.55
รายได้จากการจำหน่ายมูลกระบือ	2	0.62
รายได้จากการจำหน่ายกระบือและมูลกระบือ	183	56.83
21. รายจ่ายจากการเลี้ยงกระบือในรอบปีที่ผ่านมา (บาท) (เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ค่าทำคอก	321	99.69
ค่าอาหาร	88	27.33
ค่าถ่ายพยาธิ	175	54.35
ค่าผสมพันธุ์	167	51.86
ค่าแร่ธาตุ	92	28.57
ค่ารักษากระบือป่วย	122	37.89
22. สินเชื่อด้านการเกษตรหรือแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเลี้ยงกระบือของเกษตรกร		
ใช้ทุนตนเอง	279	86.65
กู้จากเพื่อนบ้าน/ญาติพี่น้อง/พ่อค้า/เอกชน	9	2.80
กู้จากสหกรณ์การเกษตร	19	5.90
กู้ ธกส.	101	31.37
กองทุนหมู่บ้าน	18	5.59

ตาราง 2 จำนวน และร้อยละของข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระป๋องบางประการ
ของเกษตรกร (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระป๋องบางประการ	จำนวน n=322	ร้อยละ
23. พบปะพูดคุย และได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ		
ไม่เคย	0	0
เคย	322	100.00
ขอคำแนะนำด้านการเลี้ยงกระบือ	261	81.06
ปรึกษาด้านสุขภาพสัตว์	296	91.93
ขอความรู้ด้านการปรับปรุงหรือขยายพันธุ์	273	84.78
ขอรับการฉีดวัคซีนให้กระบือ	298	92.55
หมายเหตุ เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ		
24. เคยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระบือจากแหล่ง...		
ไม่ได้รับ	0	0
ได้รับ	322	100.00
จากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์	311	96.58
จากอาสาปศุสัตว์	96	29.81
จากเพื่อนบ้าน	146	45.34
หนังสือพิมพ์ หรือวารสาร	37	11.49
โทรทัศน์ หรือวิทยุ	144	44.72
เอกสารต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ ใบปลิว	130	40.37
อื่น ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต Facebook เป็นต้น	173	53.73
หมายเหตุ เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ		
25. เคยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือ		
ไม่เคย	0	0
เคย	322	100
สนับสนุนปัจจัยที่ใช้ในการเลี้ยงกระบือ	93	28.88
การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้และข่าวสารเกี่ยวกับกระบือ	264	81.99
จัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตกระบือ	195	60.56
จัดฝึกอบรมการผลิตปุ๋ยมูลกระบือ	59	18.32
หมายเหตุ เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ		

ส่วนที่ 2 ทักษะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

2.1 ภาพรวมของทักษะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

จากการศึกษาทักษะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) การเลี้ยงและการจัดการ 2) ผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง 3) การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน พบว่า โดยภาพรวมเกษตรกรมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง มีค่าเฉลี่ย 4.48 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ทั้ง 3 ด้าน เรียงจากมากไปน้อย คือ ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้านการเลี้ยงและการจัดการ และด้านผลตอบแทนและความคาดหวังจากการเลี้ยง มีค่าเฉลี่ย 4.50 4.47 และ 4.46 ตามลำดับ รายละเอียดตามตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ทักษะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานี รวมทุกด้าน

ด้าน	ระดับความคิดเห็น (n = 322)					ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	S.D.	ความหมาย
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่แน่ใจ (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง (ร้อยละ)			
1. การเลี้ยงและการจัดการ	168 (52.17)	138 (42.86)	16 (4.97)	0 (0)	0 (0)	4.47	0.32	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
2. ผลตอบแทนและความคาดหวัง ในการเลี้ยง	161 (50.00)	150 (46.58)	11 (3.42)	0 (0)	0 (0)	4.46	0.37	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
3. การอนุรักษ์และพัฒนาอย่าง ยั่งยืน	179 (55.59)	125 (38.82)	18 (5.59)	0 (0)	0 (0)	4.50	0.35	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
รวม	508 (52.59)	413 (42.75)	45 (4.66)	0 (0)	0 (0)	4.48	0.30	เห็นด้วย อย่างยิ่ง

2.2 ทักษะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือด้านการเลี้ยงและการจัดการ

ทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ ด้านการเลี้ยงและการจัดการ จำนวน 9 หัวข้อ ผลการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมมีเกษตรกรที่ทัศนคติต่อการเลี้ยงและการจัดการในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 4.47 และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทุกหัวข้อ เรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ การเลี้ยงกระบือเป็นการรักษาวัฒนธรรมการเกษตรของไทย มีแผนที่จะเลี้ยงกระบือต่อไป การยกระดับการเลี้ยงกระบือแบบประณีตทำให้ลดเวลาการเลี้ยงลงและกระบือมีสุขภาพแข็งแรง เกษตรกรมีความพอใจกับสภาพการเลี้ยงกระบือในปัจจุบัน การใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร (เช่น ฟางข้าว ต้นข้าวโพด ยอดอ้อย) เป็นอาหารเลี้ยงกระบือ ช่วยลดต้นทุนในการผลิตกระบือ การเลี้ยงกระบือให้ประสบความสำเร็จจะต้องเข้าใจนิสัยของกระบือ กระบือเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย การเลี้ยงกระบือมีส่วนช่วยลดค่าใช้จ่ายในการผลิตทางการเกษตร (เช่น ค่าจ้างรถไถ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าปุ๋ยเคมี) และการเลี้ยงกระบือมีการลงทุนต่ำ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.66 4.65 4.61 4.59 4.44 4.43 4.34 4.28 และ 4.22 ตามลำดับ รายละเอียดตามตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ทศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานี ด้านการเลี้ยงและการจัดการ

ด้านการเลี้ยงและการจัดการ	ระดับความคิดเห็น (n = 322)					ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	S.D.	ความหมาย
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง			
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)			
1. การเลี้ยงกระบือเป็นการรักษา วัฒนธรรมการเกษตรของไทย	212 (65.84)	109 (33.85)	1 (0.31)	0 (0)	0 (0)	4.66	0.48	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
2. กระบือเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย	157 (48.76)	117 (36.34)	48 (14.91)	0 (0)	0 (0)	4.34	0.72	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
3. การเลี้ยงกระบือมีส่วนช่วยลด ค่าใช้จ่ายในการผลิตทาง การเกษตร (เช่น ค่าจ้างรถไถ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าปุ๋ยเคมี)	126 (39.13)	161 (50.00)	35 (10.87)	0 (0)	0 (0)	4.28	0.65	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
4. การใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร (เช่น ฟางข้าว ต้นข้าวโพด ยอดอ้อย) เป็นอาหารเลี้ยงกระบือ ช่วยลดต้นทุนในการผลิตกระบือ	149 (46.27)	165 (51.24)	8 (2.48)	0 (0)	0 (0)	4.44	0.54	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
5. การเลี้ยงกระบือมีการลงทุนต่ำ	107 (33.23)	179 (55.59)	35 (10.87)	1 (0.31)	0 (0)	4.22	0.64	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
6. การเลี้ยงกระบือให้ประสบ ความสำเร็จจะต้องเข้าใจนิสัย ของกระบือ	145 (45.03)	172 (53.42)	5 (1.55)	0 (0)	0 (0)	4.43	0.53	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
7. ความพอใจกับสภาพการเลี้ยง กระบือในปัจจุบัน	197 (61.18)	118 (36.65)	7 (2.17)	0 (0)	0 (0)	4.59	0.54	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
8. การยกระดับการเลี้ยงกระบือ แบบประณีตทำให้ลดเวลา การเลี้ยงลงและกระบือมีสุขภาพ แข็งแรง	207 (64.29)	107 (33.23)	8 (2.48)	0 (0)	0 (0)	4.62	0.54	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
9. มีแผนที่จะเลี้ยงกระบือต่อไป	210 (65.22)	111 (34.47)	1 (0.31)	0 (0)	0 (0)	4.65	0.48	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
รวม	1,510 (52.11)	1,239 (42.75)	148 (5.11)	1 (0.03)	0 (0)	4.47	0.59	เห็นด้วย อย่างยิ่ง

2.3 ทักษะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือด้านผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง

ทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ ด้านผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง จำนวน 11 หัวข้อ ผลการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมมีเกษตรกรมีทัศนคติต่อผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยงกระบือในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 4.46 เมื่อพิจารณาในประเด็นหัวข้อย่อย พบว่า เกษตรกรมีทัศนคติในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่งต่อทุกหัวข้อ เรียงจากมากไปน้อยดังนี้ หัวข้อมูลกระบือเป็นปุ๋ยคอกที่มีประโยชน์ต่อต้นข้าวและพืชอื่น เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรทุกปี เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดให้มีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงกระบือ กระบือทำประโยชน์ต่อการเกษตร (เช่น ให้แรงงาน ให้ปุ๋ย) การเลี้ยงกระบือเป็นหลักประกันรายได้ให้กับครอบครัว ภาครัฐควรสนับสนุนเงินทุนให้แก่เกษตรกรเพื่อใช้ในกิจกรรมการเลี้ยงกระบือ ความพอใจต่อรายได้ที่ได้รับจากการเลี้ยงกระบือ ความคาดหวังให้เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ลงพื้นที่ติดตามงานเป็นระยะ ความคาดหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตกระบือจากภาครัฐ ความคาดหวังว่าการเลี้ยงกระบือจะช่วยลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร (เช่น ค่าปุ๋ย ลดค่าน้ำมัน) และการได้รับความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเลี้ยงกระบือ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.61 4.58 4.55 4.53 4.47 4.45 4.43 4.37 4.37 4.37 และ 4.36 ตามลำดับรายละเอียดตามตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ทักษะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานี ด้านผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง

ประเด็นผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	S.D.	ความหมาย
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่แน่ใจ (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (ร้อยละ)			
1. การเลี้ยงกระบือเป็นหลักประกันรายได้ให้กับครอบครัว	161 (50.00)	151 (46.89)	10 (3.11)	0 (0)	0 (0)	4.47	0.56	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
2. กระบือทำประโยชน์ต่อการเกษตร (เช่น ให้แรงงาน ให้ปุ๋ย)	180 (55.90)	134 (41.61)	8 (2.48)	0 (0)	0 (0)	4.53	0.55	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
3. มูลกระบือเป็นปุ๋ยคอกที่มีประโยชน์ต่อต้นข้าวและพืชอื่น	200 (62.11)	119 (36.96)	3 (0.93)	0 (0)	0 (0)	4.61	0.51	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
4. พพอใจต่อรายได้ที่ได้รับจากการเลี้ยงกระบือ	146 (45.34)	167 (51.86)	9 (2.80)	0 (0)	0 (0)	4.43	0.55	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
5. คาดหวังว่าการเลี้ยงกระบือจะช่วยลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร (เช่น ค่าปุ๋ย ลดค่าน้ำมัน)	141 (43.79)	159 (49.38)	22 (6.83)	0 (0)	0 (0)	4.37	0.61	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
6. ท่านคิดว่า การได้รับความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเลี้ยงกระบือ	133 (41.30)	174 (54.04)	15 (4.66)	0 (0)	0 (0)	4.36	0.58	เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ตารางที่ 5 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานี ด้านผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง (ต่อ)

ด้านผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย (x̄)	S.D.	ความหมาย
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง (ร้อยละ)	เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่แน่ใจ (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (ร้อยละ)			
7. เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรทุกปี	193 (59.94)	122 (37.89)	7 (2.17)	0 (0)	0 (0)	4.58	0.54	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
8. คาดหวังให้เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ลงพื้นที่ติดตามงานเป็นระยะ	138 (42.86)	168 (52.17)	15 (4.66)	0 (0)	1 (0.31)	4.37	0.60	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
9. คาดหวังจะได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตกระบือจากภาครัฐ	128 (39.75)	185 (57.45)	9 (2.80)	0 (0)	0 (0)	4.37	0.54	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
10. ภาครัฐควรสนับสนุนเงินทุนให้แก่เกษตรกรเพื่อใช้ในกิจกรรมการเลี้ยงกระบือ	158 (49.07)	153 (47.52)	11 (3.42)	0 (0)	0 (0)	4.45	0.56	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
11. เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดให้มีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงกระบือ	189 (58.70)	122 (37.89)	11 (3.42)	0 (0)	0 (0)	4.55	0.56	เห็นด้วยอย่างยิ่ง
รวม	1,767 (49.89)	1,654 (46.70)	120 (3.38)	0 (0)	1 (0.03)	4.46	0.57	เห็นด้วยอย่างยิ่ง

2.4 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน จำนวน 8 หัวข้อ ผลการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมเกษตรกรมีทักษะคติต่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 4.50 และเมื่อพิจารณาในประเด็นหัวข้อย่อย พบว่า เกษตรกรมีทักษะคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อทุกหัวข้อ เรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ หัวข้อภาครัฐควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือขึ้นในชุมชน การปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลานได้รับรู้ถึงคุณค่าของกระบือ การใช้สื่อต่างๆ ในการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์กระบือ การปรับปรุงพันธุ์โดยใช้การผสมเทียมจะทำให้ได้กระบือที่มีคุณภาพให้ผลตอบแทนที่ดีชักนำให้เกษตรกรสนใจมาเลี้ยงกระบือเพิ่มขึ้น กระบือเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าในชุมชน ในอนาคตกระบืออาจจะสูญพันธุ์ภาครัฐควรส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงกระบือเพิ่มขึ้น กระบือมีจำนวนลดลงเนื่องจากเกษตรกรนิยมใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนการใช้งานกระบือ และการขายกระบือเพื่อส่งโรงฆ่าสัตว์ โดยไม่มีการควบคุมเป็นสาเหตุที่ทำให้จำนวนกระบือลดลงอย่างรวดเร็ว ค่าเฉลี่ย 4.61 4.59 4.58 4.58 4.57 4.52 4.27 และ 4.26 ตามลำดับ รายละเอียดตามตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือในจังหวัดอุทัยธานี ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

ด้านการอนุรักษ์และพัฒนา อย่างยั่งยืน	ระดับความคิดเห็น					ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	S.D.	ความหมาย
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง			
	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)	(ร้อยละ)			
1. ท่านคิดว่ากระบือเป็นสัตว์ที่มี คุณค่าในชุมชน	195 (60.59)	117 (36.34)	10 (3.11)	0 (0)	0 (0)	4.57	0.55	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
2. กระบือมีจำนวนลดลง เนื่องจาก เกษตรกรนิยมใช้เครื่องจักรกลทาง การเกษตรแทนการใช้งานกระบือ	146 (45.34)	117 (36.34)	59 (18.32)	0 (0)	0 (0)	4.27	0.75	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
3. การขายกระบือเพื่อส่งโรงฆ่าสัตว์ โดยไม่มีการควบคุม เป็นสาเหตุที่ ทำให้จำนวนกระบือลดลงอย่าง รวดเร็ว	131 (40.68)	143 (44.41)	48 (14.91)	0 (0)	0 (0)	4.26	0.70	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
4. การปรับปรุงพันธุ์โดยใช้การผสมเทียม จะทำให้ได้กระบือที่มีคุณภาพ ให้ผลตอบแทนที่ดีซึ่งนำไปให้เกษตรกร สนใจมาเลี้ยงกระบือเพิ่มขึ้น	204 (63.35)	100 (31.06)	18 (5.59)	0 (0)	0 (0)	4.58	0.60	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
5. ควรปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลานได้รับ รู้ถึงคุณค่าของกระบือ	195 (60.56)	123 (38.20)	4 (1.24)	0 (0)	0 (0)	4.59	0.52	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
6. ในอนาคตกระบืออาจจะสูญพันธุ์ ภาครัฐควรส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยง กระบือเพิ่มขึ้น	172 (53.42)	146 (45.34)	4 (1.24)	0 (0)	0 (0)	4.52	0.52	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
7. ควรใช้สื่อต่างๆ ในการรณรงค์ให้มี การอนุรักษ์กระบือ	187 (58.07)	135 (41.93)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	4.58	0.49	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
8. ภาครัฐควรส่งเสริมให้มีการรวม กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือขึ้น ในชุมชน	198 (61.49)	122 (37.89)	2 (0.62)	0 (0)	0 (0)	4.61	0.50	เห็นด้วย อย่างยิ่ง
รวม	1,428 (55.43)	1,003 (38.94)	145 (5.63)	0 (0)	0 (0)	4.50	0.60	เห็นด้วย อย่างยิ่ง

ส่วนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและอุปสรรค พบว่า เกษตรกรส่วนมาก ร้อยละ 63.04 ไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการเลี้ยงกระบือ และส่วนน้อย ร้อยละ 36.96 ที่มีปัญหาในการเลี้ยงกระบือ โดยมีปัญหาเรียงจากมากไปน้อย ดังนี้ ขาดแหล่งเงินทุน ร้อยละ 18.32 รองลงไปได้แก่ แหล่งอาหารไม่เพียงพอ พื้นที่เลี้ยงกระบือไม่เพียงพอ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ แหล่งน้ำไม่เพียงพอ พันธุ์กระบือ/การปรับปรุงพันธุ์ ปัญหาโรคและพยาธิ ขาดแรงงานในการเลี้ยง และปัญหาพ่อแม่พันธุ์ ร้อยละ 17.70 17.70 16.15 13.35 7.76 6.52 4.66 และ 4.35 ตามลำดับ รายละเอียดตามตารางที่ 7

สำหรับข้อเสนอแนะของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรไม่มีข้อเสนอแนะต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี

ตารางที่ 7 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการเลี้ยงกระบืออย่างยั่งยืนของเกษตรกรในจังหวัดอุทัยธานี

ปัญหาและอุปสรรค	จำนวน N=322	ร้อยละ
ไม่มี	203	63.04
มี	119	36.96
ขาดแหล่งเงินทุน	59	18.32
แหล่งอาหารไม่เพียงพอ	57	17.70
พื้นที่เลี้ยงกระบือไม่เพียงพอ	57	17.70
พันธุ์กระบือ/การปรับปรุงพันธุ์	25	7.76
ปัญหาโรคและพยาธิ	21	6.52
ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ	52	16.15
แหล่งน้ำไม่เพียงพอ	43	13.35
ขาดแรงงานในการเลี้ยง	15	4.66
ปัญหาพ่อแม่พันธุ์	14	4.35

หมายเหตุ เกษตรกรเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาศาภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศาภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการของเกษตรกร และทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี จำนวน 322 คน ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา

1.1 ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 64.91 อายุเฉลี่ย 52 ปี มีการศึกษาระดับประถมศึกษา สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน แรงงานในการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 2 คน เป็นแรงงานในครัวเรือน ร้อยละ 93.48 อาชีพหลักทำนา ร้อยละ 49.38 มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรเฉลี่ย 14.28 ไร่ มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 7 ปี วัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงกระบือเพื่อผลิตลูกขาย ร้อยละ 100 จำนวนกระบือที่เลี้ยงเฉลี่ย 12 ตัว จำนวนกระบือที่จำหน่ายเฉลี่ย 3 ตัวต่อปี เลี้ยงกระบือแบบไล่ต้อนรวมฝูง/ปล่อยทุ่ง ร้อยละ 90.68 ส่วนใหญ่อาหารหยาบที่ใช้เลี้ยงกระบือ คือ หญ้าธรรมชาติ ร้อยละ 94.72 ส่วนใหญ่แหล่งน้ำที่ใช้เลี้ยงกระบือ คือ แหล่งน้ำธรรมชาติ (ห้วย หนอง คลอง บึง) ร้อยละ 81.37 โดยมีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ดำเนินการฉีดวัคซีน ร้อยละ 96.89 และรักษากระบือป่วย ร้อยละ 98.76 โดยมีการถ่ายพยาธิกระบืออย่างสม่ำเสมอ ร้อยละ 100 ส่วนใหญ่ไม่มีการใช้สมุนไพรในกระบือ ร้อยละ 78.88 แหล่งรายได้จากการจำหน่ายกระบือในรอบปีที่ผ่านมา มาจากการจำหน่ายกระบือและมูลกระบือ ร้อยละ 56.83 ส่วนรายได้จากการเลี้ยงกระบือในรอบปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เกษตรกรมีรายจ่ายในการค่าทำคอก ร้อยละ 99.69 สินเชื่อด้านการเกษตรหรือแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเลี้ยงกระบือส่วนใหญ่มาจากการใช้ทุนตนเอง ร้อยละ 86.65 เกษตรกรมีการพบปะพูดคุยและได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ร้อยละ 100 เป็นการขอคำแนะนำด้านการขอรับวัคซีนให้กระบือ ร้อยละ 92.55 ส่วนใหญ่เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระบือมาจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ร้อยละ 96.58 และเคยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 100 ส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้และข่าวสารเกี่ยวกับกระบือ ร้อยละ 81.99

1.2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

ทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเลี้ยงและการจัดการ ด้านผลตอบแทนและความคาดหวังจากการเลี้ยง และด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยภาพรวมเกษตรกรมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานีในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 4.48 โดยด้านที่มีทัศนคติเห็นด้วยอย่างยิ่งสูงสุด คือ ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

ค่าเฉลี่ย 4.50 รองลงมาได้แก่ ด้านการเลี้ยงและการจัดการ และด้านผลตอบแทนและความคาดหวังจากการเลี้ยง ค่าเฉลี่ย 4.47 และ 4.46 ตามลำดับ

1.2.1 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือด้านการเลี้ยงและการจัดการ โดยภาพรวมเกษตรกรมีทัศนคติต่อการเลี้ยงและการจัดการในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 4.47 ซึ่งเกษตรกรมีทัศนคติในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่งทุกหัวข้อ โดยหัวข้อที่มีทัศนคติเห็นด้วยอย่างยิ่งสูงสุดของด้านการเลี้ยงและการจัดการ คือ การเลี้ยงกระบือเป็นการรักษาวัฒนธรรมการเกษตรของไทย ค่าเฉลี่ย 4.66 รองลงมาได้แก่ เกษตรกรมีแผนที่จะเลี้ยงกระบือต่อไป และการยกระดับการเลี้ยงกระบือแบบประณีตทำให้ลดเวลาการเลี้ยงลงและกระบือมีสุขภาพแข็งแรง ค่าเฉลี่ย 4.65 และ 4.62 ตามลำดับ สำหรับหัวข้อที่มีทัศนคติเห็นด้วยอย่างน้อยน้อยกว่าหัวข้ออื่นๆ คือ การเลี้ยงกระบือมีต้นทุนต่ำ และการเลี้ยงกระบือมีส่วนช่วยลดค่าใช้จ่ายในการผลิตทางการเกษตร (เช่น ค่าจ้างรถไถ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าปุ๋ยเคมี) ค่าเฉลี่ย 4.22 และ 4.28 ตามลำดับ

1.2.2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือด้านผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง โดยภาพรวมมีเกษตรกรมีทัศนคติต่อผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยงในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 4.46 ซึ่งเกษตรกรมีทัศนคติในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่งทุกหัวข้อ โดยหัวข้อที่มีทัศนคติเห็นด้วยอย่างยิ่งสูงสุดของด้านผลตอบแทนและการเลี้ยง คือ มูลกระบือเป็นปุ๋ยคอกที่มีประโยชน์ต่อต้นข้าวและพืชอื่น ค่าเฉลี่ย 4.61 รองลงมาได้แก่ เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรทุกปี และเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดให้มีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงกระบือ ค่าเฉลี่ย 4.58 และ 4.55 ตามลำดับ สำหรับหัวข้อที่มีทัศนคติเห็นด้วยอย่างน้อยน้อยกว่าหัวข้ออื่นๆ คือ การได้รับความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเลี้ยงกระบือ ค่าเฉลี่ย 4.36 และความคาดหวังให้เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ลงพื้นที่ติดตามงานเป็นระยะ ความคาดหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตกระบือจากภาครัฐ และความคาดหวังว่าการเลี้ยงกระบือจะช่วยลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร (เช่น ค่าปุ๋ย ลดค่าน้ำมัน) ค่าเฉลี่ย 4.37 เท่ากัน

1.2.3 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยภาพรวมเกษตรกรมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 4.50 ซึ่งเกษตรกรมีทัศนคติในระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่งทุกหัวข้อ โดยหัวข้อที่มีทัศนคติเห็นด้วยอย่างยิ่งสูงสุดของด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ภาครัฐควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือขึ้นในชุมชน ค่าเฉลี่ย 4.61 รองลงมาได้แก่ การปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลานได้รับรู้ถึงคุณค่าของกระบือ และการใช้สื่อต่างๆ ในการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์กระบือ ค่าเฉลี่ย 4.59 และ 4.58 ตามลำดับ สำหรับหัวข้อที่มีทัศนคติเห็นด้วยอย่างน้อยน้อยกว่าหัวข้ออื่นๆ คือ การขายกระบือเพื่อส่งโรงฆ่าสัตว์ โดยไม่มีการควบคุมเป็นสาเหตุที่ทำให้จำนวนกระบือลดลงอย่างรวดเร็ว และกระบือมีจำนวนลดลง เนื่องจากเกษตรกรนิยมใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนการใช้งานกระบือ ค่าเฉลี่ย 4.26 และ 4.27 ตามลำดับ

1.3 ปัญหา อุปสรรค ต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีปัญหา อุปสรรคในการเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 63.04 ส่วนเกษตรกรที่มีปัญหา อุปสรรคในการเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 36.96 ซึ่งปัญหาที่เกษตรกรพบมากที่สุด คือ ขาดแหล่งเงินทุน ร้อยละ 18.32 รองลงมาได้แก่ แหล่งอาหารไม่เพียงพอ พื้นที่เลี้ยงกระบือไม่เพียงพอ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ และแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ร้อยละ 17.70 17.70 16.15 และ 13.35 ตามลำดับ

2. อภิปรายผลการศึกษา

2.1 ข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพการผลิตกระบือบางประการ ส่วนใหญ่เกษตรกรเป็นเพศชาย ร้อยละ ร้อยละ 64.91 สอดคล้อง มานิตา (2551) ที่ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ร้อยละ 52.1 เป็นเพศชาย จะเห็นว่าสัดส่วนผู้ชายมากกว่าผู้หญิงในการเลี้ยงกระบือในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี อายุเกษตรกร เฉลี่ย 52 ปี ใกล้เคียงกับการศึกษาของ มานิตา (2551), เทียนทิพย์ และคณะ (2560), สุวิช และคณะ (2019) และสว่าง และคณะ (2550) ที่พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบืออายุเฉลี่ย 51.27, 52.00, 50.33 และ 50.57 ตามลำดับ

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อาชีพการเลี้ยงกระบือส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่มีอายุน้อยอยู่ในวัยศึกษาและอยู่ในวัยแรงงาน ส่วนใหญ่ได้อพยพชั่วคราวเพื่อไปศึกษาและไปใช้แรงงานในชุมชนเมืองจึงเหลือผู้สูงอายุที่ยังต้องอยู่ถิ่นฐานเดิมและมีการเลี้ยงกระบือประกอบเป็นอาชีพเสริม อาชีพหลักทำนา การศึกษาระดับประถมศึกษา สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรเฉลี่ย 14.28 ไร่ มีประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 7 ปี สอดคล้องกับ มานิตา (2551) ที่ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี พบว่า เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอสว่างอารมณ์ อำเภอลานสัก อำเภอหนองขาหย่าง และอำเภอบ้านไร่ จำนวน 282 ราย ร้อยละ 85.1 จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4-6 ร้อยละ 69.9 ทำนาเป็นอาชีพหลัก เทียนทิพย์ และคณะ (2560) ที่ศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือและคุณค่าทางโภชนาของพืชอาหารสัตว์ที่ใช้เลี้ยงกระบือของเกษตรกรในจังหวัดปัตตานี พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา และมีประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือ 6.7 ปี ซึ่งสอดคล้องกับ สว่าง และคณะ (2550) ที่ศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือและทัศนคติของเกษตรกรที่เลี้ยงกระบือในพื้นที่ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า ทำนาเป็นอาชีพหลัก มีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ย 16.65 ไร่

เกษตรกรมีวัตถุประสงค์หลักของการเลี้ยงกระบือเพื่อผลิตลูกขาย แรงงานในการเลี้ยงกระบือเฉลี่ย 2 คน เป็นแรงงานในครัวเรือน จำนวนกระบือที่เลี้ยงเฉลี่ย 12 ตัว จำนวนกระบือที่จำหน่ายเฉลี่ย 3 ตัวต่อปี เลี้ยงกระบือแบบไล่ต้อนรวมฝูง/ปล่อยทุ่ง ส่วนใหญ่อาหารหยาบที่ใช้เลี้ยงกระบือ คือหญ้าธรรมชาติ ส่วนใหญ่แหล่งน้ำที่ใช้เลี้ยงกระบือคือ แหล่งน้ำธรรมชาติ (ห้วย หนอง คลอง บึง) โดยมีเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ดำเนินการฉีดวัคซีน และรักษากระบือป่วย โดยมีการถ่ายพยาธิกระบืออย่างสม่ำเสมอ แหล่งรายได้จากการจำหน่ายกระบือในรอบปีที่ผ่านมา มาจากการจำหน่ายกระบือและมูลกระบือและมูลกระบือ ส่วนรายจ่ายจากการเลี้ยงกระบือในรอบปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เกษตรกรมีรายจ่ายในการค่าทำคอก ร้อยละ 99.69 แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเลี้ยงกระบือส่วนใหญ่มาจากการใช้ทุนตนเอง เกษตรกรมีการพบปะพูดคุยและได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นการขอคำแนะนำด้านการขอรับวัคซีนให้กระบือ ส่วนใหญ่เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระบือมาจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ และเคยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงกระบือ ส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้และข่าวสารเกี่ยวกับกระบือ สอดคล้องกับ มานิตา (2551) ที่ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี พบว่า เกษตรกรร้อยละ 95.4 เลี้ยงกระบือเพื่อขาย ร้อยละ 76.2 ใช้ทุนตนเองในการเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 99.6 มีคอกกระบือ ร้อยละ 92.2 เลี้ยงแบบปล่อยทุ่ง ร้อยละ 99.6 เลี้ยงกระบือด้วยหญ้าธรรมชาติ และร้อยละ 99.3 ใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติในการเลี้ยงกระบือ ร้อยละ 55.7 มีการพบปะเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อขอรับบริการฉีดวัคซีนให้กระบือ เกษตรกรร้อยละ 62.1 ได้รับการฉีดวัคซีนจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ และร้อยละ 58.5 ได้รับการรักษากระบือป่วยจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ เกษตรกรร้อยละ 79.4

มีการถ่ายพยาธิให้กระบือ และร้อยละ 98.9 ไม่ใช้สมุนไพรในการเลี้ยงกระบือ และพุงศักดิ์ และคณะ (2560) ที่ได้ศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือและความพึงพอใจที่มีต่อการให้บริการวิชาการของเกษตรกรจังหวัดพะเยา พบว่า เกษตรกรมีจุดประสงค์ในการเลี้ยงเพื่อจำหน่ายลูก ร้อยละ 96.77 และใช้ระบบการเลี้ยงแบบปล่อย โดยปล่อยให้กระบือหากินหญ้าที่ขึ้นตามธรรมชาติและเสริมแร่ธาตุให้กินหลังจากกลับเข้าคอก ร้อยละ 67.74 กระบือที่เลี้ยงได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคคอบวม โรคปากและเท้าเปื่อยจากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ร้อยละ 100 จินตนา (2548) กล่าวว่า การรวมกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือจะทำให้เกิดประโยชน์ทางการขอรับบริการ และการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอิสระ เช่น การขอรับการสนับสนุนด้านพ่อพันธุ์ การรับบริการฉีดวัคซีน ถ่ายพยาธิ กองทุนหมู่บ้าน และการได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เป็นต้น สอดคล้องกับ มานิตา (2551) ที่กล่าวว่า เพื่อการได้รับการบริการด้านต่างๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกรมปศุสัตว์ เกษตรกรจึงควรมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือให้เข้มแข็ง สามารถขอรับบริการต่างๆ ได้อย่างสะดวก ซึ่งจะส่งผลให้สภาพการเลี้ยงกระบือในปัจจุบันได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น อีกทั้งยังก่อให้เกิดความยั่งยืนของการเลี้ยงกระบือและเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์กระบืออีกทางหนึ่ง

2.2 ทิศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

จากการศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือ ซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน คือ การเลี้ยงและการจัดการผลตอบแทนและความคาดหวังจากการเลี้ยง การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งโดยภาพรวมเกษตรกรมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานีในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่ง ค่าเฉลี่ย 4.48 และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านแล้วพบว่า เกษตรกรมีทัศนคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งทั้ง 3 ด้าน โดยด้านที่เกษตรกรเห็นด้วยอย่างยิ่งมากที่สุด คือ การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน มีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ คิดว่าภาครัฐควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือขึ้นในชุมชน และควรปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลานได้รับรู้ถึงคุณค่าของกระบือเพื่อให้เกิดการสืบทอดการเลี้ยงต่อไป และ มานิตา (2551) ที่ศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี พบว่า จากการศึกษาศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือ โดยภาพรวมเกษตรกรมีทัศนคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการเลี้ยงกระบือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.46 โดยประเด็นที่เกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุด คือ ประเด็นการอนุรักษ์กระบือและพัฒนาอย่างยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.94 ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่คิดว่ากระบือเป็นสัตว์ที่มีคุณค่า จึงควรส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงและอนุรักษ์ให้คงอยู่ และเกษตรกรต้องการให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนส่งเสริมการอนุรักษ์กระบือ รวมทั้งต้องการให้มีการปลูกฝังเยาวชนให้เห็นถึงความสำคัญของกระบือมากขึ้น และต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้เกษตรกรกลับมาใช้กระบือไถนา เพื่อการอนุรักษ์และช่วยลดค่าใช้จ่ายทางการเกษตร เนื่องจากภาวะน้ำมันแพง

รองลงมา คือ ด้านการเลี้ยงและการจัดการ ค่าเฉลี่ย 4.47 เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่คิดว่าการเลี้ยงกระบือเป็นการรักษาวัฒนธรรมการเกษตรของไทย สอดคล้องกับ จินตนา (2548) กล่าวว่า การรณรงค์ให้ใช้กระบือไถนาจะเป็นแนวทางการให้ชาวนามีการเลี้ยงกระบือเพิ่มขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ต้องได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนและกำลังใจจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะจากนโยบายของรัฐซึ่งจะผลักดันให้เป็นจริงได้

ส่วนประเด็นด้านผลตอบแทนและความคาดหวังจากการเลี้ยง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.46 ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่คิดว่ามูลกระบือเป็นปุ๋ยคอกที่มีประโยชน์ต่อต้นข้าวและพืชอื่น ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากการเลี้ยงกระบือหลายด้าน เช่น การใช้แรงงาน และการได้มูลเป็นปุ๋ย ซึ่งช่วยลดการใช้รถไถ ลดการใช้น้ำมัน และลดค่าปุ๋ยเคมี เป็นต้น จึงทำให้เกษตรกรมีทัศนคติเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อผลตอบแทนที่ได้รับ ส่วนความคาดหวังที่เกษตรกรมีทัศนคติเห็นด้วยอย่างยิ่ง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรทุกปี

เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ลงพื้นที่ติดตามงานเป็นระยะ การได้รับการสนับสนุนเงินทุนให้แก่เกษตรกรเพื่อใช้ในกิจกรรมการเลี้ยงกระบือ และเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดให้มีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงกระบือ เนื่องจากเกษตรกรเห็นว่าหากได้รับความรู้เพิ่มเติม จะทำให้การเลี้ยงกระบือมีคุณภาพ และเมื่อมีการพัฒนาการเลี้ยงกระบือดีขึ้น ก็จะสามารถเลี้ยงกระบือได้อย่างยั่งยืน ซึ่งเหตุผลดังกล่าวจึงส่งผลให้เกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานีมีทัศนคติในระดับเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และพัฒนาการเลี้ยงกระบืออย่างยั่งยืน

2.3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ

เกษตรกรส่วนใหญ่ ร้อยละ 63.04 ไม่พบปัญหา หรืออุปสรรคต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือ ส่วนเกษตรกรที่พบปัญหา อุปสรรคต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบือมีร้อยละ 36.94 ซึ่งปัญหาและอุปสรรคที่พบ ได้แก่ ขาดแหล่งเงินทุน แหล่งอาหารไม่เพียงพอ พื้นที่เลี้ยงกระบือไม่เพียงพอ ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ แหล่งน้ำไม่เพียงพอ ปัญหาโรคและพยาธิ พันธุ์กระบือ การปรับปรุงพันธุ์ และปัญหาพ่อแม่พันธุ์ สอดคล้องกับ สุวิช และคณะ (2019) ที่ศึกษาการให้ผลผลิตของแม่กระบือและทัศนคติของเกษตรกรต่อพ่อแม่พันธุ์กระบือของกรมปศุสัตว์:กรณีศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า จากการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและอุปสรรคการเลี้ยงกระบือของเกษตรกร ร้อยละ 23.48 พบว่าพื้นที่เลี้ยงไม่เพียงพอ ร้อยละ 20.65 ขาดแหล่งเงินทุนในการกักขัง และร้อยละ 15.99 อาหารหยาบไม่เพียงพอ จากปัญหาที่พบผู้วิจัยมองว่าหากมีความร่วมมือกันทุกภาคส่วนสามารถแก้ไขปัญหาได้ หากแต่เกษตรกรต้องให้ความสำคัญและแบ่งพื้นที่มาใช้สำหรับปลูกพืชอาหารสัตว์ส่วนหนึ่ง สำหรับปัญหาอื่นๆ เช่น แหล่งเงินทุน ปัจจุบันภาครัฐเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้าหาแหล่งเงินทุนงาน ดอกเบี้ยต่ำ โดยการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนเกษตรแปลงใหญ่ ด้านวิชาการมีแหล่งเรียนรู้มากมายไม่ว่าจะเป็นส่วนของเกษตรกรเองที่มีการเลี้ยงกระบือแบบประณีต จุดสาธิตหรือแหล่งเรียนรู้ มีการสำรองอาหารหยาบในรูปของหญ้าหมัก การทำหญ้าแห้ง หรือมีการจัดทำอาหารผสมสำเร็จ (TMR หรือ FTMR) ส่วนปัญหาเรื่องปัญหาโรคและพยาธิ พันธุ์กระบือ/การปรับปรุงพันธุ์ และปัญหาพ่อแม่พันธุ์ เกษตรกรสามารถปรึกษาและรับบริการจากมีหน่วยงานในพื้นที่ทั้งสำนักงานปศุสัตว์อำเภอและสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดได้ ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่เกษตรกรสามารถเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านปศุสัตว์แล้วนำมาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรได้ เช่น ศูนย์วิจัยและพัฒนากระบือ หรือศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์ ของกรมปศุสัตว์ สถาบันการศึกษา วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย เป็นต้น และสอดคล้องกับ อนุรักษ์ และสมัย (2560) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืน ในการเลี้ยงกระบือของเกษตรกรลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง จากผลการศึกษาทำให้ทราบข้อมูลที่สามารถใช้เป็นแนวทางให้แก่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเกษตรกรกลุ่มหรือสถาบันเกษตรกรนำไปใช้เป็นข้อมูลในการวางแผน กำหนดกลยุทธ์ เพื่อพัฒนาปรับปรุง ระบบและวิธีการเลี้ยงกระบือให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้ 1) ปัญหาการขาดแหล่งเงินทุนหมุนเวียน ควรสนับสนุนโครงการส่งเสริมการเลี้ยงกระบือ ดอกเบี้ยต่ำเพื่อให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ 2) ปัญหาพื้นที่เลี้ยงกระบือไม่เพียงพอ และขาดพืชอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง ควรส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มเกษตรกรปลูกพืชอาหารสัตว์ให้เพียงพอตลอดปี และเนื่องจากพื้นที่เลี้ยงลดลงควรแนะนำเกษตรกรเลี้ยงกระบือในระบบประณีต โดยการเลี้ยงกระบือขังคอก ปล่อยลานและเกี่ยวหญ้าให้กระบือกิน 3) ปัญหาเกษตรกรที่เลี้ยงกระบือมีอายุมากและระดับการศึกษาส่วนใหญ่ จบประถมศึกษา ทำให้การส่งเสริมการเลี้ยงกระบือค่อนข้างยาก ควรส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงกระบือการถ่ายทอดความรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสพการณ์ ผูกจิตสำนึก สำหรับเยาวชนเพื่อสืบทอดอาชีพการเลี้ยงกระบือให้ยั่งยืน 4) ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกรในชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม จัดตั้งกองทุนให้เกษตรกรบริหารจัดการตนเอง สร้างกลุ่มให้เข้มแข็งสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง เป็นการพัฒนาอาชีพการเลี้ยงกระบือ 5) ปัญหาการขาดแคลนพ่อแม่พันธุ์และ

ปัญหาการผสมเลือดชิด ควรสนับสนุนพ่อพันธุ์ดีสำหรับผสมแม่พันธุ์ของเกษตรกร หรือแนะนำส่งเสริมการปรับปรุงพันธุ์ด้วยการผสมเทียม เพื่อลดพื้นที่ขาดแคลนพ่อแม่กระบือพันธุ์ดี 6) ควรสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมพัฒนาการเลี้ยงกระบือให้กับเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนการฝึกอบรมเพิ่มทักษะความรู้ 7) ควรนำผลการศึกษาวิจัยใช้แนวทางในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาการส่งเสริมเลี้ยงกระบือ สอดคล้องกับสภาพการผลิตของเกษตรกรในท้องที่ สามารถพัฒนาการผลิตสู่ความต้องการของตลาดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำผลการศึกษาวิจัย แนวทางการแก้ไขในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือให้มีความเข้มแข็ง ทำให้เกษตรกรมีความมั่นคง ในการเลี้ยงกระบือ สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

1.1 หน่วยงานราชการควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาการเลี้ยงกระบืออย่างจริงจัง โดยการสนับสนุนหรือจัดหาแหล่งทุนให้เกษตรกร เนื่องจากเกษตรกรบางส่วนมีความสนใจในการเลี้ยงกระบือแต่ยังขาดเงินทุน ทำให้เกษตรกรขาดโอกาส ซึ่งหากได้รับการสนับสนุนก็จะทำให้สร้างความมั่นคงในอาชีพการเลี้ยงกระบือให้แก่เกษตรกร และส่งผลให้การเลี้ยงกระบือเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 ส่งเสริมให้มีการใช้แรงงานกระบือให้มากขึ้น เพื่อลดต้นทุนในการทำการเกษตร โดยจัดทำเป็นโครงการนำร่อง หรือสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรหันมาใช้แรงงานจากกระบือมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนในการเลี้ยงกระบือ โดยการเปรียบเทียบกันระหว่าง การเลี้ยงกระบือทั่วไปของเกษตรกร กับการเลี้ยงแบบประณีต เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของการเลี้ยงกระบืออย่างมีคุณภาพ

2.2 ควรศึกษาห่วงโซ่อุปทานของการเลี้ยงกระบือ เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผนและส่งเสริมการเลี้ยงกระบือแก่เกษตรกรให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

บรรณานุกรม

- กรมปศุสัตว์. 2556. คู่มือการเลี้ยงกระบือไทย. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
กิริกิตต์ ผาสุก และปณัฑพร เรืองเชิงชุม. 2559. “แนวทางการส่งเสริมการผลิตกระบือในจังหวัดอุบลราชธานี”
วารสารวิทยาลัยบัณฑิตศึกษากิจการ มข.9 (1):203-215.
- กิตติ กุบแก้ว. 2553. ภูมิปัญญาการคัดเลือกควายไทย. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
กรุงเทพฯ. 116 น.
- จินตนา อินทรมงคล. 2552. ภูมิปัญญาไทยการจัดการเลี้ยงกระบือปลัก. กรุงเทพฯ ฯ: กรมปศุสัตว์. กระทรวงเกษตร
และสหกรณ์.
- ชลิตตา กิจทวี. 2560. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการลดลงของกระบือไทย. ภาควิชาสัตวศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- เทียนทิพย์ ไกรพรหม, มูฮำหมัด ฮะมะ, อีร์ศักดิ์ ศรีจรูญ. 2560. ศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือและคุณค่าทางโภชนา
ของพืชอาหารสัตว์ที่ใช้เลี้ยงกระบือของเกษตรกรในจังหวัดปัตตานี. วารสารมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2560.
- นราพร นาเอก และสุนทร นาดี. 2562. ปัจจัยที่มีต่อความยั่งยืนในการเลี้ยงกระบือของเกษตรกร จังหวัดนครสวรรค์.
ทะเบียนวิชาการเลขที่ 62(2)-0216(6)-125 กรมปศุสัตว์, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- นิกร สางห้วยไพร. 2559. โครงสร้างระบบการตลาดกระบือไทยและการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในบ้านเรา. บทความวิชาการ
เข้าถึงได้จาก: <http://breeding.dld.go.th/buffalo/index, April 20, 2015>. (วันที่สืบค้นข้อมูล 2 เมษายน 2562).
- บุญธรรม กิจปริตาริสุทธิ. 2547. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. ฉบับปรับปรุงใหม่ครั้งที่ 8. จามจุรีโปรดักท์. กรุงเทพฯ
ประภัสสร เตชะประเสริฐวิทยา, ประสิทธิ์ รัตนชวานนท์, กิตติ กุบแก้ว และอนงค์นุช เทียนทอง. 2544. ความต้องการ
รับบริการส่งเสริมของเกษตรกร กลุ่มสาธิตการเลี้ยงกระบือในพื้นที่ปศุสัตว์เขต 4. ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร
คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มานิตา จันทรเศรชฐี. 2551. ทักษะคติของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือในจังหวัดอุทัยธานี. สาขาส่งเสริมการเกษตร.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พยุงค์กิต์ อินตะวิชา, สมชาติ ธนะ, ศักดิ์ชัย เครือสาร, สุรีย์พร แสนวงค์ และโชค โสรัจกุล. 2560. “การศึกษา
สภาพการเลี้ยงกระบือและความพึงพอใจที่มีต่อการให้บริการวิชาการของเกษตรกรจังหวัดพะเยา”. วารสารเกษตร
พระจอมเกล้า 35 (3):69-78.
- สว่าง อังกูโร, ศรณรงค์ ศุภขวลิต, มานพ กนกศิลป์ และ พิณิจ ศรีเจริญ. 2550. การศึกษาสภาพการเลี้ยงกระบือและ
ทัศนคติของเกษตรกรที่เลี้ยงกระบือในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. เอกสารวิชาการ สำนักพัฒนา
การปศุสัตว์ และถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมปศุสัตว์, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สุชน ตั้งทวีพิพัฒน์. 2555. การกำจัดก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ออกจากก๊าซชีวภาพสำหรับชุมชน. แก่นเกษตร. 40 ฉบับพิเศษ
2: 201-204.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุวิช บุญโปร่ง, ไชยวัฒน์ ภิญโญเทพประทาน, พิเศษ แสดกระโทก และประมร เมืองพรม. 2019. การให้ผลผลิตของแม่กระบือและทัศนคติของเกษตรกรต่อพ่อพันธุ์กระบือของกรมปศุสัตว์:กรณีศึกษาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. BAHGI e-journal 2019, Vol. 3 (Online 30 September 2019)
- ศิริสุข ทรัพย์อนันต์ พิเศษ แสดกระโทก พิเชิต ชูเสน นิกร สางห้วยไพร และสุวิช บุญโปร่ง. 2555. สภาพการเลี้ยงกระบือและความพึงพอใจของเกษตรกรต่อการเลี้ยงกระบือในจังหวัดสระบุรี. วารสารวิชาการ. สำนักพัฒนาพันธุ์สัตว์. 2012: 33-51.
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2558. รายงานข้อมูลผู้เลี้ยงสัตว์ระดับจังหวัด ปี 2558. เข้าถึงได้จาก http://ict.dld.go.th/webnew/images/stories/stat_web/yearly/2558/4.buffpig_region.pdf. (วันที่สืบค้นข้อมูล : 25 มิ.ย.58)
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2562. รายงานข้อมูลผู้เลี้ยงสัตว์ระดับจังหวัด ปี 2562. เข้าถึงได้จาก <http://ict.dld.go.th/webnew/index.php/th/service-ict/report/323-report-thailand-livestock/reportservey2562/1372-2562-prov>. (วันที่สืบค้นข้อมูล : 5 ต.ค. 62)
- อนุรักษ์ ภาบุตร และสมัย ศรีนางค์. 2560. ปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืน ในการเลี้ยงกระบือของเกษตรกร กลุ่มน้ำสงครามตอนล่าง. ทะเบียนวิชาการเลขที่ 60(2)-0216(4)-023 กรมปศุสัตว์, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- อ้อมเดือน สดมณี. 2540. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ:สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อุดม สำอางกุล. 2524. จิตวิทยาสังคม. เชียงใหม่:วิทยาลัยครูเชียงใหม่
- Wanapat, M., R. Pilajun, S. Kang, K. Setyaningsih, and A.R. Setyawan. 2012. Effect of ground corn cob replacement for cassava chip on feed intake, rumen fermentation and urinary derivatives in swamp buffaloes. Asian-Australas J. Anim Sci. 25: 1124-31.

ภาคผนวก

เลขที่แบบสอบถาม.....

ชื่อผู้สอบถาม.....

วัน/เดือน/ปี.....

แบบสัมภาษณ์

งานวิจัยเรื่อง

การศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืน

ในจังหวัดอุทัยธานี

*****

ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม นาย/นาง/นางสาว.....
 ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 4 ตอน จำนวน 7 หน้า ขอความร่วมมือท่านตอบคำถามในแบบสอบถามให้ครบทุกข้อตามความรู้ ความเข้าใจ และตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง ( ) หรือตาราง และเติมข้อความลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพการผลิตกระบือบางประการของเกษตรกร

1. เพศ ( ) ชาย ( ) หญิง
2. อายุ.....ปี (เกิน 6 เดือน นับเป็น 1 ปี)
3. ระดับการศึกษาสูงสุด

( ) ไม่ได้เรียนหนังสือ	( ) ประถมศึกษา	( ) มัธยมศึกษา
( ) อาชีวศึกษา/อนุปริญญา	( ) ปริญญาตรี	( ) สูงกว่าปริญญาตรี
( ) อื่นๆ (ระบุ)		
4. จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือน .....คน

( ) 1-2 คน	( ) 3-4 คน	( ) 5-6 คน	( ) มากกว่า 6 คนขึ้นไป
------------	------------	------------	------------------------
5. จำนวนแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือ ..... คน
6. ที่มาของแรงงานที่ใช้เลี้ยงกระบือ

( ) แรงงานในครัวเรือน
( ) แรงงานจ้าง
7. อาชีพหลัก

( ) ทำนา	( ) ทำไร่	( ) เลี้ยงปศุสัตว์
( ) รับจ้าง	( ) พนักงานบริษัทเอกชน	( ) ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ

8. ท่านมีพื้นที่ถือครองทำการเกษตร จำนวน.....ไร่
- ( ) ไม่มีพื้นที่ถือครอง ( ) 0.1-10 ไร่ ( ) 10.1-20 ไร่
 ( ) 20.1-30 ไร่ ( ) 30.1-40 ไร่ ( ) 40.1-50 ไร่
 ( ) มากกว่า 50 ไร่
9. ประสบการณ์ในการเลี้ยงกระบือ..... ปี
- ( ) 0-10 ปี ( ) 11-20 ปี ( ) มากกว่า 20 ปีขึ้นไป
10. วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงกระบือ (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- ( ) ใช้แรงงาน ( ) ผลิตพ่อแม่พันธุ์ชาย ( ) ผลิตลูกขาย
 ( ) เป็นมรดกตกทอด ( ) ผลิตปุ๋ยมูลกระบือขายหรือใช้เอง
 ( ) อื่น ๆ ระบุ.....
11. จำนวนกระบือที่เลี้ยง.....ตัว
- ( ) 1-5 ตัว ( ) 6-10 ตัว ( ) 11-15 ตัว
 ( ) 16-20 ตัว ( ) 21-25 ตัว ( ) มากกว่า 25 ตัวขึ้นไป
12. จำนวนกระบือที่จำหน่าย.....ตัว/ปี
- ( ) ไม่มีการจำหน่าย ( ) 1-5 ตัว ( ) มากกว่า 6 ตัวขึ้นไป
13. วิธีการเลี้ยงกระบือ
- ไล่ต้อนแบบรวมฝูง/ปล่อยทุ่ง ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 ผูกหลักเกี่ยวหญ้ากิน ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 แบบผูกล้าม ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 เลี้ยงขังคอก ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
14. อาหารหยาบที่ใช้เลี้ยง
- หญ้าธรรมชาติ ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 ฟาง ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 หญ้าพันธุ์จากแปลงปลูก ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
15. แหล่งน้ำที่ใช้เลี้ยงกระบือ
- ฝน ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 ประปา ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 บาดาล ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 แหล่งน้ำธรรมชาติ (ห้วย หนอง คลอง บึง) ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
16. การฉีดวัคซีนให้กระบือในรอบปีที่ผ่านมา
- โดยเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 โดยอาสาปศุสัตว์ ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 ฉีดด้วยตนเอง ( ) ใช่ ( ) ไม่ใช่
 อื่นๆ ระบุ .....

17. ผู้ที่ทำการรักษากระป๋องป่วย
โดยเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
โดยอาสาปศุสัตว์	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
ฉีดด้วยตนเอง	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
อื่นๆ ระบุ		
18. การถ่ายพยาธิกระป๋องอย่างสม่ำเสมอ
( ) ไม่มี	( ) มี
19. การใช้สมุนไพรในการเลี้ยงกระป๋อง
( ) ไม่ใช่	( ) ใช่ ระบุ.....
20. แหล่งรายได้จากการเลี้ยงกระป๋องในรอบปีที่ผ่านมา
( ) รายได้จากการจำหน่ายกระป๋อง
( ) รายได้จากการจำหน่ายมูลกระป๋อง
( ) รายได้จากการจำหน่ายกระป๋องและมูลกระป๋อง
21. รายจ่ายจากการเลี้ยงกระป๋องในรอบปีที่ผ่านมา (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
( ) ค่าทำคอก	( ) ค่าผสมพันธุ์
( ) ค่าอาหาร	( ) ค่าแร่ธาตุ
( ) ค่าถ่ายพยาธิ	( ) ค่ารักษากระป๋องป่วย
( ) อื่น ๆ ระบุ	
22. ท่านได้รับสินเชื่อด้านการเกษตรหรือแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเลี้ยงกระป๋องจากที่ใด
ใช้ทุนตนเอง	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
กู้จากเพื่อนบ้าน /ญาติพี่น้อง/พ่อค้า/เอกชน	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
กู้จากสหกรณ์การเกษตร	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
กู้ ธกส.	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
กองทุนหมู่บ้าน	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
อื่น ๆ ระบุ		
23. ท่านเคยพบปะพูดคุย และได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือไม่
( ) ไม่เคย		
( ) เคย (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ขอคำแนะนำด้านการเลี้ยงกระป๋อง	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
ปรึกษาด้านสุขภาพสัตว์	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
ขอความรู้ด้านการปรับปรุงหรือขยายพันธุ์	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
ขอรับการฉีดวัคซีนให้กระป๋อง	( ) ใช่	( ) ไม่ใช่
อื่นๆ ระบุ		

24. ท่านเคยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระป๋องจากแหล่งใด

( ) ไม่ได้รับ

( ) ได้รับ (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

จากเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

จากอาสาปศุสัตว์

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

จากเพื่อนบ้าน

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

หนังสือพิมพ์ หรือวารสาร

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

โทรทัศน์ หรือวิทยุ

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

เอกสารต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ ใบปลิว

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

อื่น ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต Facebook เป็นต้น

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

25. ท่านเคยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการทางด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงกระป๋องหรือไม่

( ) ไม่เคย

( ) เคย (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

สนับสนุนปัจจัยที่ใช้ในการเลี้ยงกระป๋อง

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

การประชาสัมพันธ์ให้ความรู้และข่าวสารเกี่ยวกับกระป๋อง

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

จัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตกระป๋อง

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

จัดฝึกอบรมการผลิตปุ๋ยมูลกระป๋อง

( ) ใช่

( ) ไม่ใช่

อื่นๆ ระบุ .....

ตอนที่ 2 ทักษะคติของเกษตรกรต่อการอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืนในจังหวัดอุทัยธานี

คำแนะนำ โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างด้านขวามือ โดยให้คะแนนตามความรู้สึกของท่าน และเพื่อให้เข้าใจง่าย ท่านอาจพิจารณาจากรูป โดยเมื่ออ่านข้อความแล้วท่านมีความรู้สึกตามข้อใด

หัวข้อ	ข้อความ	ระดับทัศนคติ				
		5	4	3	2	1
		เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
1	การเลี้ยงและการจัดการ					
	1.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงกระบือเป็นการรักษา วัฒนธรรม การเกษตรของไทย					
	1.2 ท่านเห็นว่ากระบือเป็นสัตว์ที่เลี้ยงง่าย					
	1.3 ท่านเห็นว่ากระบือมีส่วนช่วยลดค่าใช้จ่ายในการผลิตทางการเกษตร (เช่น ค่าจ้างรถไถ ค่าน้ำมัน เชื้อเพลิง ค่าปุ๋ยเคมี)					
	1.4 ท่านคิดว่าการใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร (เช่น ฟางข้าว ต้นข้าวโพด ยอดอ้อย) เป็นอาหารเลี้ยงกระบือ ช่วยลดต้นทุนในการผลิตกระบือ					
	1.5 ท่านคิดว่าการเลี้ยงกระบือมีการลงทุนต่ำ					
	1.6 ท่านคิดว่าการเลี้ยงกระบือให้ประสบ ความสำเร็จ จะต้องเข้าใจนิสัยของกระบือ					
	1.7 ท่านพอใจกับสภาพการเลี้ยงกระบือในปัจจุบัน					
	1.8 ท่านคิดว่าการยกระดับเลี้ยงกระบือแบบประณีต ทำให้ลดเวลา การเลี้ยง และกระบือมีสุขภาพแข็งแรง					
	1.9 ท่านมีแผนที่จะเลี้ยงกระบือต่อไป					
2	ผลตอบแทนและความคาดหวังในการเลี้ยง					
	2.1 ท่านคิดว่าการเลี้ยงกระบือเป็นหลักประกันรายได้ให้กับครอบครัว					
	2.2 ท่านเห็นว่ากระบือทำประโยชน์ต่อการเกษตร (เช่น ให้แรงงานให้ปุ๋ย)					
	2.3 ท่านเห็นว่ามูลกระบือเป็นปุ๋ยคอกที่มีประโยชน์ต่อ ต้นข้าวและพืชอื่น					
	2.4 ท่านพอใจต่อรายได้ที่ได้รับจากการเลี้ยงกระบือ					
	2.5 ท่านหวังว่าการเลี้ยงกระบือจะช่วยลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตร (เช่น ลดค่าปุ๋ย ลดค่าน้ำมัน)					

หัวข้อ	ข้อความ	ระดับทัศนคติ				
		5	4	3	2	1
		เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง
	2.6 ท่านคิดว่าการได้รับความรู้ที่ถูกต้องจะช่วยให้เพิ่มประสิทธิภาพในการเลี้ยงกระบือ					
	2.7 เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดอบรมถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรทุกปี					
	2.8 ท่านคาดหวังให้เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ลงพื้นที่ติดตามงานเป็นระยะ					
	2.9 ท่านหวังจะได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตกระบือจากภาครัฐ					
	2.10 ภาครัฐควรสนับสนุนเงินทุนให้แก่เกษตรกรเพื่อใช้ในกิจกรรมการเลี้ยงกระบือ					
	2.11 เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรจัดให้มีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงกระบือ					
3	การอนุรักษ์และพัฒนากระบืออย่างยั่งยืน					
	3.1 ท่านคิดว่ากระบือเป็นสัตว์ที่มีคุณค่าในชุมชน					
	3.2 กระบือมีจำนวนลดลง เนื่องจากเกษตรกรนิยมใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรแทนการใช้แรงงานกระบือ					
	3.3 การขายกระบือเพื่อส่งโรงฆ่าสัตว์ โดยไม่มีการควบคุม เป็นสาเหตุที่ทำให้จำนวนกระบือลดลงอย่างรวดเร็ว					
	3.4 ท่านคิดว่าการปรับปรุงพันธุ์โดยใช้การผสมเทียมจะทำให้ได้กระบือที่มีคุณภาพให้ผลตอบแทนที่ดี ซึ่งชักนำให้เกษตรกรหันมาสนใจที่จะเลี้ยงกระบือเพิ่มขึ้น					
	3.5 ควรปลูกจิตสำนึกให้ลูกหลาน/เยาวชนได้รับรู้ถึงคุณค่าของกระบือ					
	3.6 ในอนาคตกระบืออาจจะสูญพันธุ์ ภาครัฐควรส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงกระบือเพิ่มขึ้น					
	3.7 ควรใช้สื่อต่างๆ ในการรณรงค์ให้มีการอนุรักษ์กระบือ					
	3.8 ภาครัฐควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือขึ้นในชุมชน					

ตอนที่ 3 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

1. ท่านมีปัญหาหรืออุปสรรคในการเลี้ยงกระบือหรือไม่

( ) ไม่มี

( ) มี (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

( ) ขาดแหล่งเงินทุน

( ) ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ

( ) แหล่งอาหารไม่เพียงพอ

( ) แหล่งน้ำไม่เพียงพอ

( ) พื้นที่เลี้ยงกระบือไม่เพียงพอ

( ) ขาดแรงงานในการเลี้ยง

( ) พันธุ์กระบือ/การปรับปรุงพันธุ์

( ) ปัญหาพ่อแม่พันธุ์

( ) ปัญหาโรคและพยาธิ

( ) อื่นๆ ระบุ .....

2. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....